

การพัฒนาหน่วยอบรม ประชาชนประจำตำบล

โครงการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในสังคมไทย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

โดย

โครงการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในสังคมไทย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

การพัฒนาหน่วยอบรม

ประชาชนประจำตำบล

โดย

โครงการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในสัวคมไทย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

การพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

ที่ปรึกษา	พระพรหมเสนาบดี	รักษาการเจ้าคณะภาค 7
	พระเทพศาสนาภิบาล	รองเจ้าคณะจังหวัดนครปฐม
	พระราชวรเมธี รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
คณะผู้จัดทำ		มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	พระราชวรมนูญ รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต
		มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	พระสุธีรัตนบัณฑิต รศ.ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
		มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	พระครูปลัดสุวัฒนวิจิตรคุณ	ผู้ช่วยเลขานุการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์
		ของมหาเถรสมาคม
	นายดำรงศักดิ์ เกตุแก้ว	นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ
	นายสายชล ปัญญชิต	
	นายภูเบศ วนิชชานนท์	
ปีที่พิมพ์	นางสาวนันทา ทากุดเรือ	
	นายพงษ์พัฒน์ ไหมจันทร์ดี	
จำนวนที่พิมพ์	พ.ศ. 2562	
ออกแบบปก	พิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 1,500 เล่ม	
จัดพิมพ์โดย	นายรัชต์ภาคย์ แสงมีสินสกุล	
	นิติธรรมการพิมพ์	
	76/251-3 หมู่ที่ 15 ตำบลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี 11140	
	โทร. 02 403 4567, 02 449 2525	
	E-mail: niti2512@hotmail.com	

โครงการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในสังคมไทยตำบล
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารสำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ ชั้น 3
เลขที่ 79 หมู่ที่ 1 ตำบลลำไทร อำเภовังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทรศัพท์ 035-248-093

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

พระสุธีรัตนบัณฑิต รศ.ดร. และคณะ

การพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : นิติธรรมการพิมพ์. 56 หน้า.

1. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล I. ชื่อเรื่อง.

ISBN 978-616-300-523-6

คำนำ

การพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ให้ดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับภารกิจการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ ถือเป็นอีกบทบาทหนึ่งซึ่งพระสงฆ์จะต้องส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมเพื่อสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรพระพุทธศาสนา องค์กรภาครัฐ และองค์กรภาคประชาชน ทั้งนี้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต คุณค่าทางจิตใจและปัญญา ให้คนในชุมชนคำนึงถึงหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี ส่งเสริมความสงบสุข ตลอดจนประพฤติปฏิบัติตนอย่างสอดคล้องกับความดีงามของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่พยายามส่งเสริมให้บุคคลและสังคมเป็นมิตรต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม อันมีหลักภาวะ 4 เป็นหลักพื้นฐานในการที่จะใช้ส่งเสริมความสมานฉันท์ในสังคมได้ เพราะหลักการดังกล่าวให้ความสำคัญกับการพัฒนา

- (1) กายภาวนา ที่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองให้พร้อมทั้งสุขภาวะ ปัญญา และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ
- (2) ศิลภาวนา ที่มุ่งเน้นการพัฒนาพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม
- (3) จิตภาวนา ที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจให้มีความสุจริตในการดำเนินชีวิต
- (4) ปัญญาภาวนา ที่มุ่งเน้นการพัฒนาองค์ความรู้บูรณาการกับศีลธรรมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สำหรับเอกสาร “การพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)” เกิดขึ้นโดยความร่วมมือของคณะกรรมการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อันมี พระราชปริยัติกวี ศาสตราจารย์ ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นผู้ให้นโยบายต่อการผลักดันให้สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ คำนึงถึงการส่งเสริมความรู้สนับสนุนการดำเนินกิจการของคณะสงฆ์ ผ่านการสนับสนุนของสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จึงได้เกิดเอกสารที่มีเป้าหมายในการสนับสนุนการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ โดยเฉพาะเป็นแนวทางให้กับการพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ให้สามารถสร้างการเรียนรู้และปลูกฝังศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเข้าใจคุณค่าของการสร้างสังคมสันติสุขตามแนวประชารัฐร่วมกันต่อไป

คณะผู้จัดทำ

สารบัญ

คำนำ	ก
สารบัญ	ข
บทที่ 1 ข้อมูลพื้นที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล	1
1.1 ความเป็นมาของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล	1
1.2 ความสำคัญของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล	2
1.3 การมีส่วนร่วมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล	4
1.4 องค์ประกอบของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล	6
1.5 เครื่องมือการทำงานชุมชนสำหรับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล	15
บทที่ 2 หลักการทำงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมกับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล	17
2.1 พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : แนวคิดและขบวนการทางสังคมในยุคโลกาภิวัตน์	17
2.2 ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในระดับนานาชาติ	18
2.3 ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศไทย	28
บทที่ 3 ตัวอย่างเครือข่ายพระพุทธศาสนากับการสร้างสังคมสุขภาวะ	39
3.1 ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา จังหวัดลำพูน (วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน) ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	39
3.2 ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา (วัดสันติวิเวก) ตำบลตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์	41
3.3 ศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะภายใต้หลักภาวนา 4 สำหรับพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร (วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร) ตำบลบ้านบึง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร	42
3.4 ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะและการพัฒนาสังคม (วัดทองทั่ว) ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี	44
3.5 ศูนย์สุขภาวะ การเรียนรู้ และสาธารณสงเคราะห์เพื่อสังคม (วัดนิคมพัฒนาราม) ตำบลนิคมพัฒนาราม อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล	46
ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2546	48

บทที่ 1

ข้อมูลพื้นที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

1.1 ความเป็นมาของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

หน่วยงาน อ.ป.ต. เป็นชื่อย่อมาจากหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นความริเริ่มของคณะสงฆ์ ซึ่งมี เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธर्मมหาเถร ป.ธ. 9) วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร เป็นหัวเรี่ยวหัวแรง ได้ก่อตั้งขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 5 ประการ คือ

1. เพื่อสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตั้งอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ช่วยเหลือตนเองได้และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่ถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ

2. เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างวัด บ้าน และหน่วยงานในการที่จะร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าในทุกด้าน เช่น

- ช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านให้มีความเจริญก้าวหน้าตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งจะทำให้ประชาชนไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่นหรือไปขายแรงงานที่อื่น

- ช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับภูมิปัญญาของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วยกันปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนมีศีลธรรม ซึ่งจะเป็นรากฐานในการพัฒนาด้านอื่นๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

- ช่วยกันพัฒนาอาชีพโดยเฉพาะอาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมายที่เราเรียกกันว่าสัมมาชีพ ทั้งนี้เพื่อที่จะหารายได้มาพัฒนาครอบครัว หมู่บ้าน และสังคมที่ตนอาศัยอยู่โดยไม่เลื่องงานหนักเอาเบาสู้ยึดคิดว่า คนขยันย่อมหาทรัพย์ได้

3. เพื่อเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชนทุกหมู่เหล่า กล่าวคือ ใครมีความคิดอะไรที่เป็นประโยชน์สร้างสรรค์ที่จะนำมาพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญรุ่งเรืองให้มาแสดงออกที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เข้าทำนองที่ว่า ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ จะนำชาติให้เจริญ

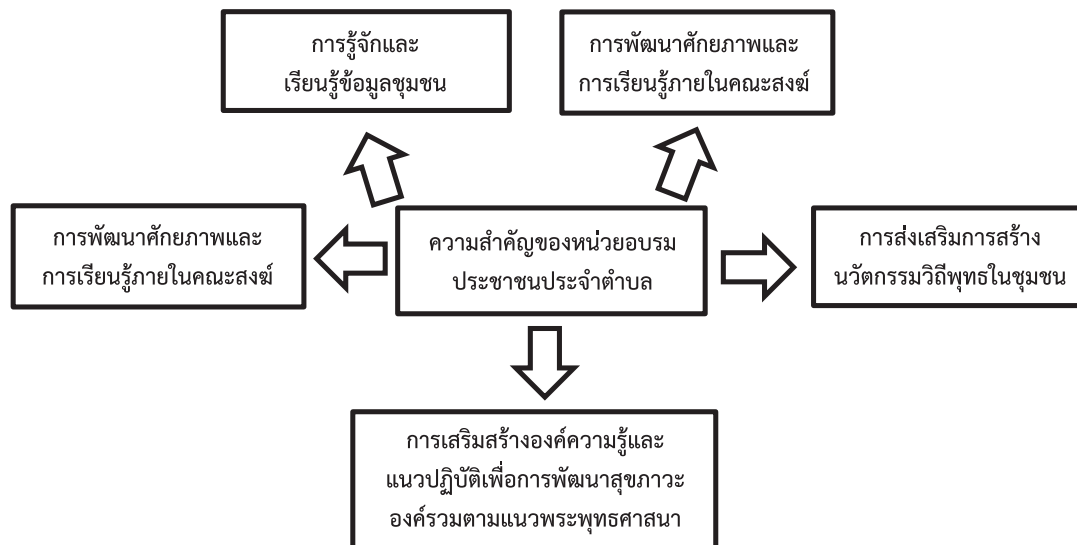
4. เพื่อเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้านให้เกิดสันติสุขช่วยกันปกป้องพิทักษ์รักษาชีวิตและทรัพย์สินของทุกคนในหมู่บ้านให้เกิดความปลอดภัยไม่ว่าจะเป็นโจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย वादภัย หรือภัยอื่นๆ ให้ทุกคนนอนตาหลับ เข้าทำนองว่า ถึงคราวมีทุกข์ ช่วยกันแก้ไข ถึงคราวสุขสบายก็ไม่ตกอยู่ในความประมาท

5. เพื่อเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารของทางราชการจำเป็นจะต้องรับทราบอย่างทันทั่วถึงที่ตรงไปตรงมายุคนี้เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร เรื่องราวต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากได้รับข้อมูลข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง จะทำให้เราเข้าใจสถานการณ์ของบ้านเมืองไม่ถูกต้องและนำไปสู่การแก้ไขปัญหามิถูกต้อง

การพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ให้ดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับภารกิจการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ ถือเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่พระสงฆ์จะต้องส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมเพื่อสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรทางพระพุทธศาสนา องค์กรภาครัฐและองค์กรภาคประชาชน ทั้งนี้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต คุณค่าทางจิตใจและปัญญา ให้คนในชุมชนคำนึงหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี ส่งเสริมความสงบสุข ตลอดจนมีส่วนต่อการส่งเสริมการพัฒนาสุขภาวะให้กับทั้งพระสงฆ์และคนในชุมชน การพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้ตามเป้าหมายและยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ จะเป็นการปลูกฝังศรัทธาพระพุทธศาสนาและการดำรงตนอย่างมีศีลธรรมและจริยธรรมให้เกิดตั้งแต่เยาวชน รวมทั้งเริ่มต้นจากท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ

1.2 ความสำคัญของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลที่ดำเนินงานโดยความร่วมมือของคณะสงฆ์ภายในพื้นที่ ถือเป็นโครงสร้างองค์กรที่มีความสำคัญต่อการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน เพราะการที่ภารกิจของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลครอบคลุมกิจกรรมพื้นฐานที่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับคนในชุมชนได้ ดังนั้นหากคณะสงฆ์สามารถพัฒนาแนวทาง เป้าหมายและรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมปัจจุบัน ตลอดจนเข้าใจสถานการณ์พื้นฐานของชุมชน จะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลสามารถสร้างคุณค่าให้กับสังคมได้อย่างยั่งยืนยิ่งขึ้น ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงความสำคัญของการพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จะเห็นได้ถึงคุณค่าที่สำคัญของการพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลดังนี้

แผนภาพที่ 1: ความสำคัญของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

ประการที่หนึ่ง การรู้จักและเรียนรู้ข้อมูลชุมชน กล่าวคือการดำเนินกิจกรรมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ถือเป็นกิจกรรมที่คณะสงฆ์จะได้เรียนรู้การใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลชุมชน เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ปัญหา กระบวนการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ตลอดจนการเรียนรู้เครื่องมือการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนรูปแบบต่างๆ ซึ่งจะสามารถไปประยุกต์ใช้กับการเผยแผ่กิจการคณะสงฆ์ได้ต่อไปในอนาคต

ประการที่สอง การพัฒนาศักยภาพและการเรียนรู้ภายในคณะสงฆ์ กล่าวคือการได้ปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จะช่วยให้พระสงฆ์เข้าไปร่วมทำงาน ได้รับโอกาสเรียนรู้กระบวนการทำงานพัฒนาตามพันธกิจ อาทิ สุขภาพอนามัย สาธารณสงเคราะห์ ศิลธรรม เป็นต้น ซึ่งจะสร้างให้เกิดการค้นคว้า การสัมมนาความคิดเห็นร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่าย รวมทั้งการเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงาน ถือเป็นกระบวนการที่มีคุณค่าและช่วยพัฒนาพัฒนาศักยภาพและการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น

ประการที่สาม การทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับหน่วยงานเครือข่าย กล่าวคือการที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลสามารถระดมการมีส่วนร่วมจากภาคีเครือข่ายได้ จะช่วยให้การตัดสินใจกำหนดกิจกรรม เป้าหมายการดำเนินงาน ตลอดจนการพัฒนากระบวนการทำงานได้แนวทางการตัดสินใจที่มีคุณภาพเพราะมาจากหลากหลายความคิดเห็น ผ่านการเรียนรู้และสังเคราะห์ร่วมกัน จนเกิดเป็นฉันทามติในการทำงานเพื่อชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถช่วยลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมได้ เนื่องจากได้เปิดโอกาสให้เกิดการเสนอข้อคิดเห็นและแนวทางการพัฒนากิจกรรมให้กับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลจากการมีส่วนร่วมที่ผ่านมา

ประการที่สี่ การส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมวิถีพุทธในชุมชน กล่าวคือการพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ที่สามารถส่งเสริมคณะสงฆ์หรือสถาบันการศึกษาได้เข้ามาเรียนรู้ สังเคราะห์ ตลอดจนถอดบทเรียน เพื่อเป็นเครื่องมือสนับสนุนกลไกการยกระดับสุขภาวะองค์กรรวมในอนาคต อาจนำไปสู่การคิดค้นนวัตกรรมวิถีพุทธหรือนวัตกรรมทางสังคม เช่น ธรรมนูญสุขภาวะชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งจะส่งเสริมให้ชุมชนมีการพัฒนาจากการเรียนรู้ภายในชุมชนเอง

ประการที่ห้า การเสริมสร้างองค์ความรู้และแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาสุขภาวะองค์กรรวมตามแนวพระพุทธศาสนา กล่าวคือหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลถือเป็นกลไกที่บูรณาการโครงสร้างการทำงานของคณะสงฆ์ในระดับพื้นที่ ซึ่งถือว่าใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ดังนั้น หากหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลสามารถประยุกต์กิจกรรมของคณะสงฆ์ไปสู่สังคม โดยเน้นให้เห็นถึงคุณค่าที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา คือการพัฒนาศีล สมาธิและปัญญาให้เกิดกับชุมชนได้ จะมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาสุขภาวะองค์กรรวมตามแนวพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนได้

1.3 การมีส่วนร่วมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อการแสดงให้องค์กรภาครัฐ ภาคประชาสังคม ตลอดจนประชาชนในพื้นที่ เห็นถึงบทบาทสำคัญของคณะสงฆ์ต่อการสนับสนุนการพัฒนาสังคมอย่างเป็นระบบ ดังนั้นการพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลให้ขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างมีส่วนร่วม จะมีประโยชน์ที่สำคัญหลายประการ อาทิ

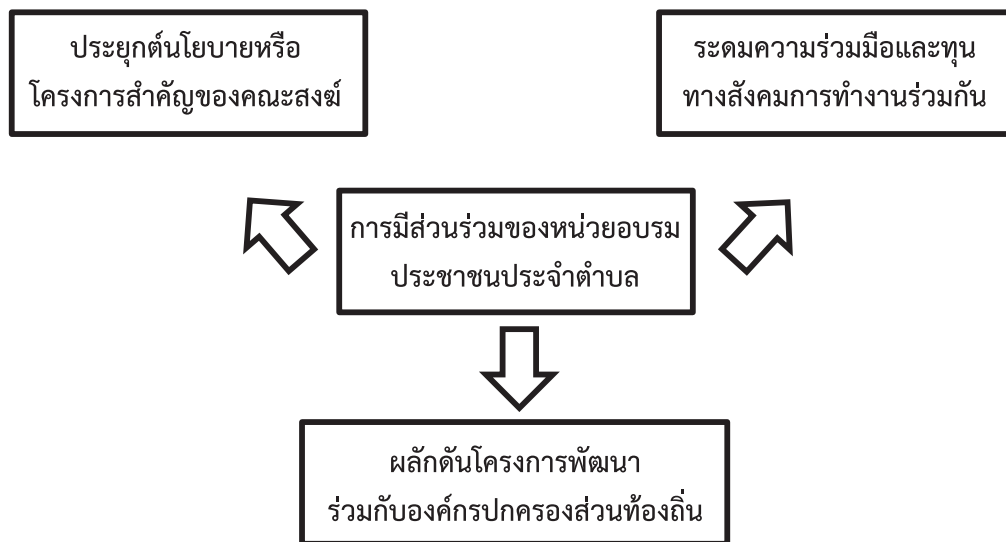
(1) **สามารถประยุกต์ต้นนโยบายหรือโครงการสำคัญของคณะสงฆ์** อาทิ โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 โครงการธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ โครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุขด้วยหลัก 5ส เข้าสู่พันธกิจสำคัญของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล โดยคำนึงถึงการระดมความคิดเห็น การสร้างการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนากิจกรรม รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้กับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมในพื้นที่ได้เข้าร่วมทำงานร่วมกัน ถือว่าจะช่วยให้เกิดการแบ่งปันฐานข้อมูล กลไกสนับสนุนการทำงาน ตลอดจนพัฒนานโยบายอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

(2) **สามารถระดมความร่วมมือและทุนทางสังคมการทำงานร่วมกัน** กล่าวคือการสร้างการมีส่วนร่วมจะช่วยส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมทั้งจากภายในองค์กรคณะสงฆ์ และการดึงดูดให้องค์กรภายนอกเห็นถึงบทบาทของแต่ละฝ่ายในการสนับสนุนงานร่วมกัน นอกจากนี้การที่คณะสงฆ์มีทุนทางสังคมในพื้นที่คือศรัทธาและฐานทรัพยากรการทำงานจากอดีต จะช่วยส่งเสริมให้การระดมความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ มีความคล่องตัวและเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการระดมความร่วมมือจะช่วยให้แต่ละองค์กรสามารถใช้ศักยภาพความเชี่ยวชาญ

ที่ตนเองมี สร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมได้ดีขึ้น

(3) สามารถผลักดันโครงการพัฒนาร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กล่าวคือการประสานความร่วมมือให้โครงการของคณะสงฆ์ได้ดำเนินกิจกรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้เกิดการบูรณาการกิจกรรมร่วมกัน สามารถลดทรัพยากรทั้งมีติดงบประมาณ กำลังคนและระยะเวลาดำเนินการให้น้อยลง เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากิจกรรมที่มีคุณค่าในอนาคต อีกทั้งหากนโยบาย โครงการหรือกิจกรรม ที่คณะสงฆ์สามารถแสดงบทบาทให้สอดคล้องกับพันธกิจร่วมกันในการพัฒนาท้องถิ่นในอนาคต จะเป็นโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนกิจกรรมต่อไปได้อย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป กลไกการทำงานของคณะสงฆ์ในการพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จึงต้องดำเนินการแบบสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา กล่าวคือ พัฒนabatบาททั้งคณะสงฆ์ องค์กรภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/องค์กรการศึกษาในท้องถิ่น และภาคประชาสังคม เพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมตั้งแต่ฐานคิดของการพัฒนากิจกรรม ไปจนถึงการสรุปและถอดบทเรียนกระบวนการทำงาน เพื่อกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล รวมทั้งการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะองค์กรรวมของท้องถิ่นร่วมกันต่อไป

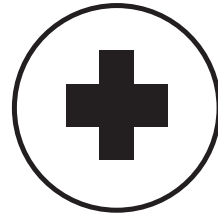

แผนภาพที่ 2: การมีส่วนร่วมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

1.4 องค์ประกอบของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

1. ศิลธรรมและวัฒนธรรม

2. สุขภาพและอนามัย

3. สัมมาอาชีพ

4. สันติสุข

5. ศึกษาสงเคราะห์

6. สาธารณสงเคราะห์

7. กตัญญูกตเวทิตาธรรม

8. สามัคคีธรรม

1. ศีลธรรมและวัฒนธรรม

การขับเคลื่อนกระบวนการดำเนินงานให้เกิดกิจกรรม ที่สามารถส่งเสริมให้หน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามาร่วมมีบทบาทกับวัดในการบูรณาการกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ความประพฤติ ตลอดจนการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมไทยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อยกระดับคุณภาพจิตใจ ปัญญาโดยสามารถสอดแทรกองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานของการส่งเสริมกระบวนการพัฒนา กิจกรรมในรูปแบบที่หลากหลายและเหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

2. สุขภาพและอนามัย

การพัฒนาให้หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล สามารถร่วมมือกับหน่วยงานด้าน สาธารณสุขและการบริการสุขภาพ ทั้งในภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อให้เกิดการเผยแพร่องค์ ความรู้ กระบวนการและกิจกรรมที่สร้างภูมิคุ้มกันทางสุขภาวะ ตลอดจนเปิดสถานที่วัดให้เป็นบริเวณ ส่งเสริมกิจกรรมทางกายและการบริโภคอย่างถูกต้องตามโภชนาการ นอกจากนี้ยังสามารถใช้แนวคิด ที่สืบเนื่องจากการพัฒนาธรรมนุญสุขภาวะพระสงฆ์และธรรมนุญสุขภาวะชุมชนให้เกิดการประโยชน์ และนำไปสู่การเป็นสถานที่ต้นแบบในการดำเนินกิจกรรมได้ด้วย เป้าหมายสำคัญคือเพื่อสร้างให้เกิด การดูแลสุขภาพองค์รวมของคนในชุมชน ทั้งพระสงฆ์และฆราวาสให้ดีและปราศจากโรคร้าย โดยมี วัดและพระสงฆ์เป็นภาคีในการดำเนินงานการพัฒนาสุขภาพอนามัยร่วมด้วย

3. สัมมาอาชีพ

การพัฒนาให้หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล มีส่วนต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา โดยคำนึงถึงการส่งเสริมอาชีพและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น บนพื้นฐานของการประกอบกิจกรรมการทำงานอย่างสุจริต ไม่เอารัดเอาเปรียบสังคมและชุมชน รวมทั้งปลูกฝังค่านิยมและความประพฤติที่สร้างให้เยาวชนเชื่อมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต ตลอดจนสร้างความเข้าใจต่อกระบวนการและคุณค่าของหลักการเศรษฐกิจพอเพียงที่มีเป้าหมายอย่างสูงสุด คือการพัฒนาตนเอง เศรษฐกิจและสังคมให้มีความยั่งยืน

4. สันติสุข

การพัฒนาให้ชุมชนสามารถอยู่อาศัยร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีความปลอดภัยและเข้าใจความแตกต่างหลากหลายทางความคิด โดยหน้าที่ของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลคือช่วยส่งเสริมให้เกิดการเผยแพร่องค์ความรู้และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เข้าใจความแตกต่างและหลากหลายของบริบททางสังคมและวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เห็นคุณค่าของการไม่เบียดเบียนผู้อื่นบนหลักการของการรักษาศีล 5 ทั้งนี้พระสงฆ์และวัดสามารถใช้สถานที่และโอกาสของการที่วัดเป็นพื้นที่ศูนย์กลางชุมชน พัฒนาจิตใจและประสานหน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามาแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และพบปะประชาชน เพื่อร่วมวางแผนทางการสร้างสันติสุขร่วมกันได้

5. ศึกษาสงเคราะห์

การสร้างให้หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล สามารถสนับสนุนภารกิจของฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม โดยการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลที่ช่วยให้พุทธศาสนิกชนมีโอกาส ได้เข้ามาเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดที่จัดการศึกษาสงเคราะห์ รวมทั้งสนับสนุนกิจกรรมให้เกิดการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เยาวชน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างเกิดศาสนทายาทที่เห็นคุณค่าของหลักธรรมและแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา เพื่อช่วยส่งเสริมศรัทธาและทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป

6. สาธารณสงเคราะห์

การผลักดันบทบาทให้เกิดกิจกรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคม โดยมีองค์กรทางพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของการส่งเสริมบทบาทความร่วมมือเพื่อการสังคมสงเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาของการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์จะสามารถช่วยส่งเสริมบทบาทการช่วยเหลือสังคมและบรรเทาทุกข์ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐได้ เป้าหมายสำคัญของการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์คือการพัฒนาบทบาทและความร่วมมือให้องค์กรทางพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ เป็นส่วนหนึ่งของการดูแลสังคม รวมทั้งสามารถให้ความร่วมมือต่อภาครัฐในการร่วมจัดการภัยพิบัติและสงเคราะห์สังคมในสถานการณ์ต่างๆ ได้ด้วย

7. กตัญญูกตเวทิตาธรรม

การผลักดันให้หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ส่งเสริมให้เกิดแนวคิดความกตัญญูคุณให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะการสร้างให้เยาวชนนี้ถึงผู้สูงอายุและปวงชนียบุคคลของครอบครัว โดยองค์การทางพระพุทธศาสนาหรือพระสงฆ์สามารถร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในการใช้พื้นที่ของวัดในการจัดพื้นที่ดูแลผู้สูงอายุและการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอยู่ร่วมกันภายในครอบครัวด้วย เป้าหมายสำคัญคือเพื่อสร้างให้เกิดชุดความคิดที่คำนึงถึงคุณค่าของการทดแทนบุญคุณ ทั้งในระดับชุมชน ครอบครัว และต่อผู้มีพระคุณ เพื่อให้เกิดการดูแลและช่วยเหลือกันอย่างแท้จริงมากขึ้น

8. สามัคคีธรรม

การฝึกฝนให้หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ส่งเสริมการสร้างให้เกิดแนวความคิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข คำนึงถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเองว่าควรจะดำเนินชีวิตเพื่อให้สังคมได้รับประโยชน์อย่างสูงสุด ตลอดจนการพัฒนาให้องค์กรทางพระพุทธศาสนาสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ ที่สอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้เข้าร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือสร้างความสามัคคีปรองดอง เพื่อไว้เนื้อเชื่อใจและเข้าใจความแตกต่างทางความคิด ตลอดจนพร้อมรับฟังและไกล่เกลี่ยปัญหาอย่างสันติ

1.5 เครื่องมือการทำงานชุมชนสำหรับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

สำหรับการพัฒนากระบวนการหรือองค์ความรู้ โดยการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมยกระดับสุขภาพจิต ภาย ปัญญาและสังคมให้เกิดขึ้นภายในชุมชน หรือขยายต่อเป็นต้นแบบออกสู่สังคมภายนอก โดยอาศัยองค์กรทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำ และมีความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายภาคส่วนต่างๆ สามารถช่วยยกระดับการพัฒนากิจการช่วยเหลือสังคม อาทิ การดูแลผู้สูงอายุ การดูแลประชาชนในช่วงประสบปัญหาภัยพิบัติ การพัฒนาและดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการดูแลสุขภาพะ เป็นต้น โดยเครื่องมือที่สำคัญสำหรับการดำเนินกิจกรรมมีดังต่อไปนี้

1) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

เป็นเครื่องมือที่สร้างความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน เพื่อเป็นแนวทางการศึกษา ทำความเข้าใจและตัดสินใจทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนให้ตรงตามความต้องการของพื้นที่ให้มากที่สุด ทั้งนี้ข้อมูลควรประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับประชากร ศาสนาและความเชื่อ ระบบโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสาธารณูปการ ซึ่งสามารถสืบค้นข้อมูลได้ทั้งในลักษณะการสำรวจด้วยตนเอง การใช้ฐานข้อมูลของราชการ และการเปรียบเทียบข้อมูลจากการศึกษาที่เคยมีมาก่อน

2) ประวัติศาสตร์ชุมชน

เป็นเครื่องมือที่สร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิหลังของชุมชน เพื่อการทราบถึงที่มาที่ไปของปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน และเพื่อการลดอคติส่วนตัวในการตัดสินบริบทของเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถช่วยให้กำหนดโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาชุมชนได้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนอีกด้วย

3) ระบบศาสนาและความเชื่อชุมชน

เป็นเครื่องมือที่สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา การให้ความสำคัญกับพิธีกรรมวิถีปฏิบัติตามแนวคิดร่วมของชุมชน ตลอดจนได้เรียนรู้ขนบธรรมเนียมและประเพณีของชุมชน จะมีประโยชน์ช่วยให้เกิดความเข้าใจมิติทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และสามารถกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ได้อย่างสอดคล้องกับบริบทศาสนาและความเชื่อของคนในชุมชน

4) ระบบสุขภาพชุมชน

เป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นระบบการแพทย์ที่มีความหลากหลายในชุมชน และสามารถเลือกระบบการแพทย์ที่มีความหลากหลายนำมาประยุกต์ใช้ในงานด้านการสาธารณสุข รวมทั้งยัง

เป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจและวางแผนการสร้างสุขภาวะองค์กรวมให้เกิดขึ้นในชุมชนในอนาคต

5) องค์กรชุมชน

เป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และรูปแบบของการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชน ทั้งองค์กรอย่างเป็นทางการด้านการปกครอง องค์กรภาคประชาสังคม ตลอดจนองค์กรด้านการพัฒนาภายในชุมชน เพื่อทำความเข้าใจและกำหนดทิศทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับกิจกรรม ความโดดเด่นของชุมชน ตลอดจนลดปัญหาความทับซ้อนของการดำเนินงานภายในชุมชนได้

6) เครือข่ายการพัฒนา

เป็นเครื่องมือที่ขับเคลื่อนกระบวนการด้านการพัฒนาโดยสนับสนุนและช่วยเหลือการทำงานในฐานะภาคีเครือข่าย รวมทั้งยังศึกษาเป็นข้อมูลช่วยให้สามารถวางแผนสร้างและพัฒนาเครือข่ายภาคส่วนต่างๆ ให้เข้ามาร่วมมือทำกิจกรรมสาธารณะสงเคราะห์ได้อีกด้วย

บทที่ 2

หลักการดำเนินงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม กับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

2.1 พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : แนวคิดและขบวนการทางสังคม ในยุคโลกาภิวัตน์*

โดย พระสุธีรัตนบัณฑิต รศ.ดร. (สุทิพย์ อบอุ่น)

เจ้าอาวาสวัดสุทธิวราราม ถนนเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพฯ และ
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

* เนื้อหาส่วนนี้ยังไม่สมบูรณ์ ไม่อนุญาตให้นำไปอ้างอิง

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) เป็นชื่อสำหรับใช้เรียกขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ หมายถึง ทิศนะที่ว่าพระพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพัน (must be engaged) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกัน รวมทั้งความพยายามที่จะตีความพุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพราะเห็นว่าการสอนแบบจารีตที่เน้นการแก้ปัญหของปัจเจกบุคคล ไม่เพียงพอต่อการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนได้ การแก้ปัญหาคความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ อีกความหมายหนึ่ง พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม หมายถึง ขบวนการหรือกลุ่มนักกิจกรรมชาวพุทธเพื่อสังคม (Engaged Buddhists) ที่พยายามนำพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหสังคม เช่น ปัญหาความยุติธรรมทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรง ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง ด้วยมองว่าบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เปลี่ยนไปในหลากหลายมิติ ดังนั้น รูปแบบและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาจึงมีพัฒนาการเพื่อร่วมรับผิดชอบต่อสังคมในวงกว้างมากขึ้น จากที่พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม (early Buddhism) มาสู่พระพุทธศาสนาแบบจารีตประเพณีนิยม (traditionalist Buddhism) ที่ประกอบด้วยพระพุทธศาสนากระแสหลัก 3 นิกายคือ เถรวาท มหายานและวัชรยาน กระทั่งมีพัฒนาการมาสู่ยุคสมัยใหม่ เรียกว่า พระพุทธศาสนาแนวใหม่ (neo or new Buddhism) หรือ

พระพุทธศาสนาสมัยใหม่ (modernist Buddhism) ที่เน้นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและแนวคิดทางพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์และกระบวนการพัฒนาในมิติต่างๆ ตามบริบทของสังคมสมัยใหม่

พระพุทธศาสนาสมัยใหม่ (modern Buddhism) หรือพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) เป็นปรากฏการณ์พระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางบริบทสังคมสมัยใหม่ ที่มาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง และวิถีคิดทางวิทยาศาสตร์ พระพุทธศาสนาสมัยใหม่ประกอบด้วยหลายกลุ่มที่เป็นแนวคิดสมัยใหม่หรือกระบวนการทัศน์ยุค เช่น พระพุทธศาสนากับการตีความใหม่ (reinterpretation) พระพุทธศาสนากับรูปแบบการปฏิบัติกรรมฐาน (meditation) พระพุทธศาสนากับประเด็นทางวิชาการ (academics) พระพุทธศาสนากับประเด็นการเมือง สังคม เศรษฐกิจ (politics, society & economy) พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี (sciences & technology) พระพุทธศาสนากับเพศวิถี (feminism or gender ways) เป็นต้น โดยมีการตีความใหม่เพื่อสอดคล้องกับบริบททางสังคมดังกล่าว แนวคิดนี้มาจากพระเถระและนักคิดคนสำคัญทางพระพุทธศาสนาหลายท่าน ซึ่งถือว่าการนำหลักพุทธธรรมมาตีความใหม่เพื่อสอดรับบริบทสมัยใหม่ที่ต้องการแนวคิดใหม่ ด้วยมุมมองและการนำเสนอใหม่ แต่ทั้งนี้ไม่ได้ทิ้งหลักการดั้งเดิมแต่อย่างใด เช่น แนวคิด “ธรรมมีสังคม” ของท่านพุทธทาสภิกขุ แนวคิด “อินเตอร์บียิง (interbeing)” ของท่านติช นัท ฮันท์ ภิกษุชาวเวียดนาม ผู้ริเริ่มสร้างวาทกรรมพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (socially engaged Buddhism) “แนวคิดเจตนาธรรมทางสังคมของศีลวินัย” ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) และ “ความรับผิดชอบสากล (universal responsibility)” ขององค์ทะไลลามะผู้นำจิตวิญญาณและรัฐบาลพลัดถิ่นของทิเบต เป็นต้น ดังนั้นการให้ความสำคัญต่อประเด็นพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมและการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม จึงเป็นแนวคิดและกระบวนการของพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมในสมัยแห่งการพัฒนา¹

2.2 ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในระดับนานาชาติ

ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่โดดเด่นในต่างประเทศนั้น มีกระบวนการที่แตกต่างกัน โดยส่วนมากจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาเกิดภาวะวิกฤตทางสังคม เกิดความไม่ยุติธรรมในสังคม ภัยสงคราม และความขัดแย้งทางการเมือง เช่น อินเดีย ศรีลังกา เวียดนาม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในอินเดีย นำโดย อัมเบดการ์ (B.R.Ambedkar) ผู้ต่อสู้เพื่อให้ยกเลิกระบบวรรณะในสังคมอินเดีย โดยชักชวนชนชั้นต่ำด้อย (ศูทร/อหิศูทร) ให้หันมา

1 พระมหาสมบุนัน จุฑมิกโร, ขบวนการพระพุทธศาสนาในสังคมยุคใหม่: พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism). สืบค้นวันที่ 23 ตุลาคม 2557, ใน http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=437&articlegroup_id=102

นับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาที่ให้ความเสมอภาคทางสังคม ดร.อัมเบตการ์ เกิดในวรรณะจัณฑาลที่ยากจนที่สุดตระกูลหนึ่งของอินเดียในเมืองนาคุปร์ รัฐมหาราษฏร์ ทางตอนกลางของอินเดีย เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2434 ท่านเกิดในหมู่บ้านคนอริศูทร (คนวรรณะจัณฑาลที่มีชื่อเรียกมากมาย เช่น หริจันทร, จัณฑาล, อริศูทร, ในที่นี้จะใช้คำว่า อริศูทร) ชื่อว่า อัมพาวดี เป็นบุตรชายคนสุดท้องคนที่ 14 ของ รามจิ สักपाल และนางพิมมาไบ สักपाल² แม้จะเกิดมาในครอบครัวอริศูทรที่ยากจน แต่บิดาก็พยายามส่งเสียจนเด็กชายพิม สามารถเรียนจนจบประถมและชั้นมัธยมได้สำเร็จ แต่ในระหว่างการเรียนนั้น เด็กชายพิมจะต้องเผชิญหน้ากับความดูหมิ่นเหยียดหยามของทั้งครู-อาจารย์ และนักเรียนซึ่งเป็นคนในวรรณะสูงกว่า เรื่องบางเรื่องก็กลายเป็นความเข้าใจในความทรงจำของพิม เช่นว่า เมื่อท่านเข้าไปในห้องเรียน ทั้งครู และเพื่อนร่วมชั้นต่างก็แสดงอาการขะแยง รังเกียจ ในความเป็นคนวรรณะต่ำของท่าน ท่านไม่ได้รับอนุญาตแม้แต่การที่จะไปนั่งบนเก้าอี้ในห้องเรียน ท่านต้องเลือกเอาที่มูมท้อง แล้วปูกระสอบนั่งเรียน ต่อมาเมื่อครู่หนึ่งซึ่งเป็นวรรณะพราหมณ์ แต่เป็นผู้มีเมตตาติดกับคนในวรรณะเดียวกัน บางครั้งครูท่านนี้ก็จะแบ่งอาหารของตนให้กับพิม แต่เขาก็แสดงออกมากไม่ได้ เพราะอาจจะถูกคนในวรรณะเดียวกันเกลียดชังไปด้วย ครูท่านนี้คิดว่าเหตุที่พิมถูกรังเกียจ เพราะความที่นามสกุลของท่านบ่งชี้ความเป็นอริศูทร คือนามสกุล “สักपाल” ครูท่านนั้นได้อ่านนามสกุลของตน เปลี่ยนให้กับพิม โดยแก้ที่ทะเบียนโรงเรียน ให้เขาใช้นามสกุลว่า “อัมเบตการ์” พิมจึงได้ใช้นามสกุลใหม่นั้นเป็นต้นมา

ดร.อัมเบตการ์ ท่านอดทนต่อความยากลำบาก การถูกรังเกียจจากคนรอบข้าง ที่รู้ว่าคุณเป็น คนอริศูทรแล้วท่านก็ได้สำเร็จการศึกษาจบมัธยม 6 ต่อมามาราชาแห่งเมืองบาโรดาซึ่งเป็นมหาราชาผู้มีเมตตา พระองค์ไม่มีความรังเกียจในคนต่างวรรณะ ประสงค์จะยกระดับการศึกษาแม้คนระดับ อริศูทร พระองค์ได้ทรงพระราชทานเงินทุนในการศึกษาต่อของพิมทำให้พิมสามารถเรียนจบปริญญาตรีได้ และได้ส่งให้ไปเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ท่านได้พบกับสิ่งที่เรียกว่า อิสราภาพ และความเสมอภาค เพราะที่อเมริกานั้นไม่มีคนแสดงอาการรังเกียจท่านในความเป็น คนอริศูทร เหมือนอย่างในประเทศอินเดีย หลังจากจบการศึกษาถึงขั้นปริญญาเอกแล้ว ท่านจึงมีชื่อเรียกว่า ดร. พิม อัมเบตการ์ และได้เดินทางกลับมายังอินเดีย ท่านได้ทำงานในหลายๆ เรื่อง หลังจากจบการศึกษาที่อเมริกาแล้ว ท่านได้เป็นอาจารย์สอนในวิทยาลัยชิตนาห์ม เมืองบอมเบย์ ในปี พ.ศ. 2461 ต่อมาได้รับการอุปถัมภ์จากเจ้าชายแห่งเมืองโครักขปุร์ซึ่งเป็นผู้มีพระทัยเมตตาเช่นเดียวกับ มหาราชาแห่งบาโรดา ซึ่งปรารถนาที่จะถอนรากถอนโคนความอยุติธรรม ที่สังคมฮินดู กีดกันคนใน วรรณะอื่นๆ ได้ทรงอุปถัมภ์ให้คนอริศูทร มารับราชการในเมืองโครักขปุร์ แม้นายควายช้างพระองค์ก็ เลือจากคนอริศูทร เจ้าชายแห่งโครักขปุร์ ได้ทรงอุปถัมภ์ในการจัดทำหนังสือพิมพ์ “ผู้นำคนใบ้” ของ ดร.อัมเบตการ์ เช่น อุปถัมภ์ค่ากระดาษพิมพ์ และอื่นๆ ซึ่ง ดร.อัมเบตการ์ไม่ได้เป็นบรรณาธิการเอง

2 บทความมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, มหาบุรุษผู้นำพระพุทธศาสนาคนสู่อินเดียมาตุภูมิ สืบค้นวันที่ 12 ตุลาคม 2557, จาก <http://v1.midnightuniv.org/midnight2544/0009999678.html>

แต่อยู่เบื้องหลัง และเขียนบทความลงตีพิมพ์ ในบทความชิ้นหนึ่งมีถ้อยคำที่น่าสนใจ ว่า “อินเดียเป็นดินแดนแห่งความเหลื่อมล้ำต่ำสูง สังคมอินเดียในช่วงสูงส่งประดุจหอคอยอันสูงตระหง่าน มีหลายชั้นหลายตอน แต่ไม่มีบันไดหรือช่องทาง ที่จะเข้าไปสู่หอคอยอันนั้นได้ คนที่อยู่ในหอคอยนั้น ไม่มีโอกาสที่จะลงมาได้ และจะติดต่อกับคนในหอคอยเดียวกันในอีกชั้นหนึ่งก็ทำไม่ได้ ใครเกิดในชั้นใดก็ตายในชั้นนั้น”

ดร. เอ็มเบตการ์ ได้ทำการต่อสู้เพื่อสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและศาสนา จนสำเร็จและสามารถทำให้คนในวรรณะจัณฑาลมีความเสมอภาคกับคนในวรรณะอื่น ในทุก ๆ ด้าน แต่อย่างไรก็ดีสังคมอินเดียในปัจจุบันโดยทางนิตินัยนั้นถือว่ามีความเท่าเทียมกัน แต่ในทางพฤตินัยยังมีการแบ่งชั้นวรรณะกันอยู่เรื่อยมา ท่านยังได้เคลื่อนไหวกิจกรรมทางสังคมหลายๆ อย่างในอินเดีย ท่านเป็นอริศุทรคนแรก ที่ได้รับตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมของอินเดีย หลังจากที่ยินดีได้รับเอกราช ท่านเป็นผู้ร่วมร่างรัฐธรรมนูญของอินเดีย เป็นผู้ต่อสู้เพื่อทำลาย ความอยุติธรรมที่คนในชาติเดียวกันหยอปปั้นให้กับคนในชาติเดียวกัน แต่ต่างวรรณะกันเท่านั้น ดร.เอ็มเบตการ์ ได้พบรักกับแพทย์หญิงในวรรณะพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อว่า ซาดา คาไบ ในโรงพยาบาลที่เขาไปรับการรักษาอาการป่วย และเป็นครั้งแรกที่คนในวรรณะต่ำเช่นท่านได้แต่งงานกับคนในวรรณะสูง คือ วรรณะพราหมณ์ และมีคนใหญ่คนโต นักการเมือง พ่อค้า คนในวรรณะต่างๆ มาร่วมงานแต่งงานของท่านมากมาย หลังจากนั้น ดร.เอ็มเบตการ์ ได้ลงจากเก้าอี้ทางการเมือง ท่านถือว่าท่านไม่ได้ชื่นชอบกับตำแหน่งทางการเมืองอะไรนัก ที่ท่านเป็นรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม ก็เพราะท่านต้องการทำงานเพื่อเรียกร้องความถูกต้องให้แก่คนที่อยู่ในวรรณะต่ำที่ได้รับการข่มเหงรังแกเท่านั้น

การเคลื่อนไหวทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างสังคมแห่งการตื่นรู้ เหตุการณ์สำคัญประการหนึ่งที่ ดร.เอ็มเบตการ์ได้กระทำและเป็นสิ่งซึ่งมีคุณูปการมากต่อพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย คือ การเป็นผู้นำชาวพุทธศูทรกว่า 5 แสนคน ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ ซึ่ง ดร.เอ็มเบตการ์สนใจพระพุทธศาสนามานานแล้ว โดยเฉพาะจากการได้อ่านหนังสือพระประวัติของพระพุทธเจ้า ซึ่งเขียนโดยพระธัมมานันทะ โกสัมพี ชื่อว่า “ภควาน บุคดา” (พระผู้มีพระภาคเจ้า) ท่านได้ศึกษาแล้วว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่มีข้อรังเกียจในเรื่องวรรณะ ไม่ปิดกั้นการศึกษาพระธรรม ให้ความเสมอภาค และภราดรภาพ แก่คนทุกชั้น ในจิตใจของ ดร.เอ็มเบตการ์ เป็นชาวพุทธอยู่ก่อนแล้ว แต่ท่านตั้งใจจะทำให้เป็นรูปเป็นร่างยิ่งขึ้น ก็คือ การปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธพร้อมกับพี่น้องชาวอริศุทรในงานฉลองพุทธชยันตี (Buddhajayanti) ดร.เอ็มเบตการ์ ได้กล่าววสุตีพระพุทธศาสนา โดยเขียนหนังสือเผยแผ่พระพุทธธรรมหลายเล่ม เช่น “พุทธธรรม (Buddha and His Dhamma) “ลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนา” (The Essential of Buddhism) และคำปาฐกถาอื่นๆ ที่ได้รับการตีพิมพ์ภายหลังเช่น “การที่พระพุทธศาสนาหมดไปจากอินเดีย” (The down fall of Buddhism in India) เป็นต้น

ดร.เอ็มเบตการ์ ผู้เกิดมาจากสังคมอันต่ำต้อย ต่อสู้เพื่อตัวเอง เพื่อสังคม และเพื่อประเทศชาติ อันเป็นส่วนรวม ถือได้ว่าเป็นบุคคลแรกของอินเดียที่ได้นำเอาพระพุทธศาสนากลับคืนมาสู่มาตุภูมิอีกครั้ง โดยตัวท่านเองในเบื้องต้นนั้นนับถือศาสนาพราหมณ์ ต่อมาจึงเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา ท่านได้เข้าพิธีอย่างเป็นทางการ และท่านได้ยกย่องพระพุทธศาสนาว่า เป็นศาสนาที่สร้างสันติภาพให้แก่มนุษย์ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เป็นประชาธิปไตย ให้ความเสมอภาค ภราดรภาพ และยกย่องความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน ในด้านพระพุทธศาสนาด้วยการนำของ ดร. อัมเบตการ์ ทำให้มีชาวพุทธเกิดขึ้นในอินเดียอีกครั้ง เรียกว่า กลุ่มชาวพุทธใหม่ (New Buddhist) มีมากที่สุดในเมืองนาคปูร์ ตอนกลางของอินเดีย จากนั้นก็ได้มีชาวอินเดียนับถือพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง และได้มีการประกาศตนเป็นชาวพุทธอยู่หลายเมือง เช่น เมืองนาคปูร์, เมืองคยา, เมืองเดลี ฯลฯ ปัจจุบันมีชาวอินเดียนับถือพระพุทธศาสนาประมาณ 20 ล้านคน

2. ขบวนการสรโรทัย (Sarvodaya) แห่งศรีลังกา ก่อตั้งขึ้นในปี 2501 โดยครูหนุ่มวัย 25 นามว่า อิริยรัตน์ (Ariyaratne) แห่งวิทยาลัยลันคา ส่วนหนึ่งในสรโรทัยนั้นเป็นผลมาจากความเลื่อมใสศรัทธาและปัญหาเรื้อรังของลังกา ซึ่งเรียกหาการอุทิศตัวของคนหนุ่มสาวผู้มีอุดมคติ ผู้ที่พยายามประยุกต์หลักพุทธธรรมมาแก้ปัญหาสังคมตั้งแต่สังคมระดับรากหญ้าจนถึงสังคมระดับประเทศ ขบวนการสรโรทัยเป็นขบวนการอิสระมีชื่อเป็นทางการว่า ลังกาชาติกะสรโรทัยะ สรามาทัง สังฆมัยยะ (Lanka jatika Sarvodaya Shramadana Sangamaya) อุดมทัศน์และหลักการได้ปรากฏอยู่ในความหมายของคำว่า Sarvodaya (สรโรทัย) และ Shramadana (สมทาน) แปลว่า การสละแบ่งปันเวลา ความคิดและพลังงาน เพื่อความผาสุกของชีวิตทั้งมวล ขบวนการสรโรทัยได้แสวงวงล้อมของการพัฒนาปัจจุบัน ซึ่งมุ่งตอบสนองความต้องการทางวัตถุไม่รู้จักสิ้น เปลี่ยนแปลงไปสู่การพัฒนาเพื่อความสะอาด สงบของปัจเจกบุคคลและชุมชนด้วยวัฒนธรรมจากบรรพชนและด้วยความเชื่อมั่นในการเริ่มต้นจากระดับล่างสู่ระดับบน ขบวนการสรโรทัยได้เติบโตแผ่ขยายไปอย่างมีความหวัง อาสาสมัครได้เพิ่มขึ้นเป็น 25,000 คน และได้ปฏิบัติงานในหมู่บ้านต่างๆกว่า 640 หมู่บ้าน ครอบคลุมไปกว่า 85,000 ครัวเรือน หลังจากดำเนินการ 18 ปี สำหรับวิธีการของสรโรทัยนั้นมุ่งกระตุ้นให้ประชาชนทั้งมวลได้มีส่วนร่วมสร้างสรรค์สังคมใหม่นั้น ได้เป็นแบบอย่างของการพัฒนาในระดับสากลหลายประเทศในเอเชียและยุโรปได้จัดตั้งขบวนการทำนองนี้ขึ้นในประเทศของตน โดยยึดมั่นในปรัชญาสรโรทัย อันเป็นไปเพื่อยกระดับคุณภาพแห่งชีวิตให้สูงขึ้น มีผู้กล่าวถึงขบวนการนี้ไว้ว่า “แม้มนุษย์จะสามารถก้าวล่วงเข้ามาสู่ดินแดนมหัศจรรย์แห่งวิทยาศาสตร์ก็ตาม แต่สรโรทัยก็เป็นสถานที่เดียวที่สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์” โดยเป้าประสงค์ของสรโรทัยนั้น เป็นไปเพื่อวัตถุและกุศลธรรมมี ดังนี้³

3 พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2543), หน้า 12-24.

- 1) ปลดปล่อยปัจเจกชนให้หลุดพ้นจากความโลภ โกรธหลง และสิ่งที่ผูกกระซกให้มนุษย์ตกเป็นทางจำยอม
- 2) ปลดปล่อยชุมชนเมืองและชนบทให้หลุดพ้นจากความยากไร้ ความเจ็บไข้ ความไม่รู้ และความไม่เป็นตัวของตัวเอง อันเนื่องมาจากเงื่อนไขสภาพแวดล้อมในชุมชนนั้นและการเอาเปรียบทางเศรษฐกิจการเมืองจากภายนอก
- 3) ปลดปล่อยประเทศให้หลุดพ้นจากการเอาเปรียบทางเศรษฐกิจการเมืองการปกครอง รวมทั้งการเป็นอาณานิคมของจักรวรรดินิยม
- 4) ปลดปล่อยโลกให้พ้นจากความระแวง ความเกลียด ความเป็นศัตรู สงครามและสิ่งเลวร้าย เช่น ภาวะแวดล้อมเป็นพิษ และผลเสียอันเกิดจากความก้าวหน้าทางวิทยาการ

สำหรับมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนา อริยรัตนะมองว่า การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาไม่ควรจำกัดขอบเขตให้เหลือเพียงมิติทางจิตวิญญาณเท่านั้น เพราะการทำเช่นนี้ ก็เท่ากับว่าเราไปตีกรอบคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นเพียงเรื่องของโลกอื่นเท่านั้น แท้จริงแล้วพระพุทธเจ้าทรงมีคำสอนเป็นจำนวนมากที่เกี่ยวกับปรัชญาสังคมและความรับผิดชอบต่อสังคม สำหรับหลักธรรมที่อริยรัตนะมองว่าเป็นมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนา คือ หลักพรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 เป็นต้น ดังคำกล่าวของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ที่ว่า “สรรโวทัยนั้นต้องการปลูกมโนธรรมสำนึกของแต่ละคนให้ตื่นขึ้น เขาเรียกว่า ปุริโสทัย ปลูกแต่ละคนให้ตื่นขึ้น เขาปลูกแต่ละหมู่บ้านให้ตื่นขึ้น เรียกว่า คาโมทัย แล้วถึงจะปลูกระดับชาติให้ตื่นขึ้น เรียกว่า เทโสทัย แล้วหวังว่าจะปลูกทั้งหมดให้ตื่นขึ้นเป็น สรรโวทัย (สรรพ + อุทัย) นั่นเอง มีข้อบกพร่องหลายอย่างครับ แต่เขาได้นำตัวธรรมมาเป็นแกนนำ โดยเฉพาะได้นำพรหมวิหารธรรมมาใช้ปลูกแต่ละคน แล้วนำสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในการพัฒนาสังคม ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับประเทศชาติ และหวังจะเป็นระดับสากล”

ขบวนการสรรโวทัยได้แบ่งความตื่นหรือความหลุดพ้นอันเป็นเป้าหมายของขบวนการออกเป็น 6 ระดับ คือ ความตื่นระดับบุคคล (personality awakening) ความตื่นระดับครอบครัว (family awakening) ความตื่นระดับหมู่บ้าน/ชุมชน (village/community awakening) ความตื่นระดับชุมชนเมือง (urban awakening) ความตื่นระดับชาติ(national awakening) และความตื่นระดับโลก (global awakening) โดยรวมแล้วก็คือความตื่นหรือความหลุดพ้นแบบคู่ขนาน (dual liberation) ทั้งความตื่นของปัจเจกบุคคลและความตื่นของสังคมต้องดำเนินไปควบคู่กัน ความตื่นของปัจเจกบุคคลก็ขึ้นอยู่กับความตื่นของสังคม ในขณะที่เดียวกันความตื่นของสังคมก็ขึ้นอยู่กับความตื่นของปัจเจกบุคคลเช่นเดียวกัน ดังคำกล่าวของอริยรัตนะที่ว่า “ฉันไม่สามารถปลูกตัวเองให้ตื่นได้ถ้าไม่ได้ช่วยปลูกให้คนอื่น ๆ ตื่น ขณะเดียวกันคนอื่น ก็ไม่สามารถตื่นได้ถ้าไม่ได้ช่วยปลูกให้ฉันตื่น”

ปรัชญาของขบวนการสรรโวทัยอันที่จริง คือ ข้อธรรมในพระพุทธศาสนาและที่มักนำมาปฏิบัติกับตนเอง คือ พรหมวิหารธรรม ประกอบด้วย เมตตา กรุณา ต่อเพื่อนมนุษย์ ก็คือ สังคหวัตถุ อันได้แก่ทาง ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตา ความหมายของท่านในกรณีสรรโวทัย คือการแบ่งเฉลี่ย หรือ

การครองกรรมสิทธิ์ ร่วมกัน ไม่ว่าอำนาจ ทรัพย์สิน ปัญญา หรือแรงงาน สรรโวทัยถือว่า ทานเป็นหลัก สำคัญของการอยู่ร่วมกันฉันท์ครอบครัว ในชุมชน หรือ สังคมวงกว้าง เนื่องจากทาน นอกจากนี้ จะยังอีกจากการทิ้งปวงให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังมีประโยชน์ ส่วนที่ตนตรงที่คลายความยึดติดวัตถุ ความยึดมั่น “ตัวกู ของกู” ซึ่งเป็นสาเหตุของทุกข์ไม่รู้สิ้นสุด และความต้องการจากภายใน มากกว่าการบังคับจากภายนอก หรือด้วยระบบที่สร้างขึ้น อันมิได้สร้างประโยชน์จากภายนอก หรือด้วยระบบที่สร้างขึ้น อันมิได้สร้างประโยชน์ในระยะยาวเลย

สรรโวทัยเชื่อมั่นว่า กฎแห่งใจจะนำความผาสุกสู่ประชาชนได้นั้น อยู่ที่ประชาชนนั่นเอง ดังนั้น วิธีการทุกอย่างจึงพยายามกระตุ้น และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมพิจารณาตัดสิน และกระทำอย่างแท้จริง โดยวิธีการนั้นจำต้องดำรงคุณค่าและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สร้างสรรคไว้ ทั้งนำคุณค่าใหม่ๆ ประสานเข้าด้วยกัน เป็นประการแรก ประการที่สองนั้น การสร้างสรรค์สังคมใหม่ จำต้องเปลี่ยนแปลงทั้งโครงสร้างและปัจเจกบุคคลด้วย โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาระดับล่างสู่ระดับบน ปฏิบัติการจากระดับหมู่บ้าน จะทำให้ชาวบ้านเห็นศักยภาพของตนชัดเจนและสามารถสร้างเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเมื่อเขามีโอกาสในกรณีของลังกานั้น การสร้างสังคมใหม่จากระดับบนลงมาย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยงเสียได้จากการขัดแย้งกับระบบราชการ ซึ่งรังแต่จะครอบงำและยึดเย็ดความสิ้นหวัง ความกดดันให้แก่ชาวบ้าน ประการที่สามวิธีการใดๆ ที่จะนำไปสู่เป้าหมาย อันดีมานั้น จำต้องสะอาดและถูกต้องเช่นเดียวกับเป้าหมาย ทั้งประกอบด้วยหลักการ 3 ประการ คือ สัจจะ อหิงสา และความเสียสละ

3. ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมขององค์ทะไล ลามะ แห่งทิเบต องค์ทะไลลามะผู้นำรัฐบาล ผลัดถิ่นของทิเบตผู้ที่พยายามต่อสู้เพื่อเอกราชของทิเบตบนฐานของอหิงสธรรม (non-violence) และเป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบระดับสากล (universal responsibility) บนฐานของจิตใจที่มุ่งหวังประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่น (altruistic mind) เป็นตัวอย่างของขบวนการพระพุทธศาสนา เพื่อสังคมในต่างประเทศที่พยายามนำเอาพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักแห่งความเมตตา กรุณา และหลักความรับผิดชอบเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม

องค์ทะไลลามะ องค์ที่ 14 แห่งทิเบต⁴ ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพเมื่อปี พ.ศ. 2532 (ค.ศ. 1989) และเป็นผู้นำจิตวิญญาณและผู้นำสูงสุดของชาวทิเบต ถึงแม้ว่าทางการของสาธารณรัฐประชาชนจีนจะไม่ยินยอมก็ตาม พระองค์ทรงเป็นประมุขแห่งพุทธศาสนานิกายมหายานแบบทิเบต เกลูก ประสูติเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2478 ณ เมืองดักเซอร์ ทางตะวันออกเฉียงเหนือของทิเบต ทรงถูกค้นพบด้วยวิธีการตามประเพณีทิเบตเมื่อพระชนมายุ 2 พรรษาเศษ พระนามตอนเป็นเด็ก คือ ลาโม ดอนดูป เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรจึงถูกเปลี่ยนพระนามตามประเพณีเป็น จัมเพล เยเซ และต่อมาก็ใส่ชื่ออื่นๆ ด้วย จึงมีพระนามเต็มว่า จัมเพล นาวัง ลบซัง เยเซ เทนซิน เกียตโซ ทรงขึ้น

4 Tibet Thailand, **ทะไลลามะ**, สืบค้นวันที่ 12 พฤศจิกายน 2558 จาก <http://www.tibetthailand.info/> com

ครองราชย์เป็นผู้นำทิเบตเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2483 พระชนมายุ 5 พรรษา ด้านการศึกษา ทรงเริ่มต้นเมื่อพระชนมายุ 6 พรรษา กระทั่ง 25 พรรษา ทรงจบปริญญาเอกปรัชญาของทิเบต ชื่อ เกเช ลารามปา (Geshe Lharampa Degree) ทรงได้รับตำแหน่งและอำนาจทางการเมืองอย่างสมบูรณ์ เป็นประมุขของชาติ เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2493 ปีเดียวกับที่กองทัพปลดปล่อยประชาชนจีนเข้าปราบปรามการต่อต้านในทิเบต ก่อนรัฐบาลจีนเสนอข้อตกลงให้ทิเบต ยอมรับว่าจีนมีอำนาจเหนือช่วงเวลานั้นพระองค์เดินทางไปปักกิ่งในปี 2497 เพื่อเจรจาสันติภาพกับ เหมา เจ๋อตง โจว เอิน ไหล และเติ้ง เสี่ยว ผิง อีก 2 ปี ถัดมาทรงเดินทางไต้หวันเข้าร่วมงานฉลองพุทธชยันตี 2500 ปี แห่งพระพุทธศาสนาและได้ปรึกษากับนายกรัฐมนตรีแห่งรัฐถึงสถานการณ์ทิเบตที่เลวร้ายในทิเบต

เดือนมีนาคม พ.ศ.2502 เกิดการประท้วงครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ทิเบตที่กรุงลาซา เมืองหลวง ผู้ประท้วงชาวทิเบตจำนวนมากถูกกองทหารจีนจับกุมและสังหาร องค์ทะไลลามะต้องทรงเดินทางลี้ภัยไปอินเดีย โดยมีชาวทิเบตประมาณ 80,000 คน ติดตามพระองค์ไป และนับตั้งแต่ พ.ศ.2502 เป็นต้นมาพระองค์ประทับอยู่ที่เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ ตอนเหนือของอินเดีย

องค์ทะไลลามะ ได้รับการยอมรับจากชาวโลกทั้งตะวันออกและตะวันตก ทรงได้รับการถวายรางวัลและปริญญาดุษฎีบัณฑิตสาขาต่างๆ โดยเฉพาะด้านสันติภาพจำนวนมาก รวมถึงรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ พ.ศ.2532 โดยคณะกรรมการแถลงว่า “ต้องการเน้นความเป็นจริงที่องค์ทะไลลามะได้พยายามต่อสู้อย่างต่อเนื่องและอย่างสันติ เพื่อปลดปล่อยทิเบต ทรงเสนอหนทางแก้ไขปัญหาโดยเน้นเรื่องความอดทนและการเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อคุ้มครองมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชาชนทิเบต” องค์ทะไล ลามะได้รางวัล Templeton Prize ด้วยผลงานสนับสนุนวิทยาศาสตร์และศาสนาเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2012 คณะกรรมการของ Templeton Foundation ประกาศให้ องค์ทะไลลามะองค์ที่ 14 เป็นผู้ได้รับรางวัล Templeton Prize ในฐานะที่ทุ่มเทส่งเสริมงานวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์และศาสนาอย่างต่อเนื่องรางวัล Templeton Prize ถือเป็นรางวัลที่ทรงเกียรติที่สุดของผู้ทำงานด้านศาสนาเทียบเท่าได้กับรางวัลโนเบลทางฝั่งวิทยาศาสตร์ John M. Templeton, ผู้อำนวยการ Templeton Foundation คนปัจจุบัน กล่าวชื่นชมทะไลลามะว่าเป็นดัง “กระบอกเสียงแห่งจริยธรรมสากล, อหิงสา, และความสมานฉันท์ของศาสนาทั่วโลกอย่างที่ไม่สามารถหาใครมาเปรียบได้” เขาให้ความเห็นว่าในโลกที่พึ่งพาความก้าวหน้าเทคโนโลยี มนุษย์ก็ยังคงต้องการความมั่นคงทางจิตวิญญาณจากศาสนา

องค์ทะไล ลามะได้เสนอแนวคิด “ความรับผิดชอบสากล” (universal responsibility) และแนวคิดแบบแบบ “จิตใจที่หวังประโยชน์เพื่อผู้อื่น” (altruistic mind) ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของความรัก ความเมตตากรุณา การให้อภัย และการอิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลาย ท่านกล่าวว่า “ทุกๆ ชาติก็อิงอาศัยชาติอื่น แม้แต่ชาติที่มีข้อพิพาทกันก็ต้องร่วมมือในการใช้ทรัพยากรของโลก มนุษย์ทั้งหลายทั้งในชุมชนโลกและครอบครัว จำต้องสามัคคีกันและร่วมมือกันบนฐานของการเคารพซึ่งกันและกัน แนวคิดเรื่องการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น (altruism) จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งยวด”

ความรับผิดชอบสากล (universal responsibility) และจิตใจที่หวังประโยชน์เพื่อผู้อื่นถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมขององค์ทะไล ลามะ และรากฐานที่ลึกยิ่งไปกว่านั้น คือ ความตระหนักรู้ในความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งในระบบความสัมพันธ์นี้ จักรวาลถูกมองในฐานะเป็นองค์รวมแห่งอินทรีย์ภาพ สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกันและเป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกัน (อิทัปปัจจยตา) ไม่ว่าจะเป็นการคิด การพูด และการกระทำ รวมทั้งสรรพสัตว์ทั้งหลาย ล้วนแต่รวมอยู่ในข่ายใยแห่งชีวิตนี้ทั้งสิ้น (the web of life)

นอกจากนี้ องค์ทะไลลามะ มุ่งเสริมสร้างการสร้างความเมตตาและความสุข โดยมองว่าการเสริมสร้างศิลปะแห่งความสุขนั้น มิใช่เรื่องยากเกินความสามารถของมนุษย์ ทุกคนสามารถสร้างให้เกิดขึ้น มีขึ้นได้หากรู้วิธีการที่เหมาะสม องค์ทะไลลามะได้ตรัสถึงศิลปะของความสุขว่า มนุษย์จะบรรลุความสุขได้ก็โดยผ่านการฝึกจิต ซึ่งการฝึกจิตนั้นไม่ได้หมายถึงเพียง “จิต” ที่เป็นสติปัญญาความสามารถในการคิดอ่านเท่านั้น แต่หมายถึง “จิตวิญญาณ” รวมทั้งปัญญาและความรู้สึกเข้าด้วยกัน การฝึกฝนภายในจิตใจแห่งความเป็นมนุษย์นี้จะทำให้ทุกคนสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติและมุมมองต่อสิ่งต่างๆ รวมถึงวิธีการดำเนินชีวิตทั้งหมด เพื่อไปสู่ทางที่ถูกต้องดังงาม สิ่งเหล่านี้จะหล่อหลอมรวมเป็นที่มาของความสุขอันยิ่งใหญ่ของชีวิต การฝึกฝนภายในจิตใจนั้นมีสิ่งที่เกี่ยวข้องมากมายหลายอย่าง แต่โดยทั่วไปแล้วจะต้องเริ่มรู้จักแยกแยะเหตุปัจจัยต่างๆ ที่จะนำความสุขมาให้ และเหตุปัจจัยต่างๆ ที่จะนำความทุกข์มาให้ เมื่อแยกเหตุปัจจัยต่างๆ ได้ดังนี้แล้วก็ค่อยลงมือจัดเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความทุกข์ ซึ่งก็คือวิธีการสำคัญที่จะทำให้มนุษย์ได้พบความสุขด้วยตนเอง⁵

องค์ทะไลลามะมองว่า การมีความสุขที่แท้จริง นั้น บุคคลจะต้องมีปัญหาเข้าใจถึงเหตุปัจจัยต่างๆ อันเป็นที่มาของความสุขและความทุกข์ เมื่อรู้ถึงเหตุปัจจัยอันแท้จริงแล้วก็ย่อมสามารถที่จะกำจัดเหตุแห่งความทุกข์และสร้างเฉพาะเหตุปัจจัยที่นำความสุขมาให้ได้ การรู้และเข้าใจเหตุปัจจัยต่างๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งหากเราไม่รู้ไม่เข้าใจสาเหตุแห่งทุกข์และสุขอย่างแท้จริงก็ย่อมทำให้เรากระทำสิ่งผิดๆ ต่อไป และสิ่งเหล่านั้นที่มนุษย์นี้กว่ามันจะนำความสุขมาให้แต่สุดท้ายมันก็จะนำความทุกข์มาสู่ตัวเรานั้นเอง องค์ทะไลลามะได้ทรงแนะนำว่า ในเบื้องต้นนั้นมนุษย์เราจะต้องเชื่อมั่นว่า ความเป็นไปได้ที่มนุษย์จะเป็นอิสระจากความทุกข์ได้ หรือสามารถที่จะกำจัดความทุกข์ให้หมดสิ้นไปได้ วิธีรับมือกับความทุกข์นั้น เริ่มต้นมนุษย์จะต้องยอมรับว่าความทุกข์เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเสียก่อนแล้วจึงเดินหน้าฝ่าฟันปัญหาอย่างกล้าหาญ ท่านได้กล่าวว่าปัญหาย่อมเกิดขึ้นได้เสมอในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ปัญหาข้อที่ใหญ่ที่สุดในชีวิต คือ ปัญหาที่มนุษย์เราต้องพบเจออย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น เช่น ความแก่ชรา ความเจ็บไข้ได้ป่วย และความตาย การพยายามหนีปัญหาหรือเพียงแค่มองไปคิดถึงมันอาจช่วยบรรเทาได้ชั่วคราว แต่มันน่าจะมีวิธีการที่ดีกว่านั้น ถ้ามนุษย์กล้าเผชิญหน้ากับความทุกข์ซึ่งๆ หน้า เราจะเป็นผู้ได้เปรียบและอยู่เหนือมันเพราะเท่ากับได้รับรู้ถึงธรรมชาติและความตื่น

5 HH Dalai Lama and Howard C. Cutler. *The Art of Happiness A Handbook for Living*. (London NW1 UK. Printed and Bound, Euston, 1998), PP. 24-40

ลึก หนา บางของปัญหานั้นๆ เมื่อเรารู้ว่าความทุกข์เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จึงควรเตรียมตัวที่จะเผชิญหน้ากับมัน เพื่อให้รู้และเข้าใจมันอย่างลึกซึ้ง เช่น ความแก่ ความตาย การเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นสิ่งที่เราทุกคนต้องประสบอย่างแน่นอนไม่ว่าวันใดก็วันหนึ่ง หากเราหลีกเลี่ยงที่จะไม่นึกถึงมัน ไม่พูดถึงมัน และพยายามที่จะลืมมัน แต่ในที่สุดสักวันหนึ่งสิ่งเหล่านั้นก็ย่อมเกิดขึ้นกับตัวเราอยู่ดีการหลีกเลี่ยงที่จะนึกถึงมันอยู่อย่างนั้นเมื่อวันที่เหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นมันจะทำให้เราสะดุ้งหวาดกลัว สร้างความอึดอัดไม่สบายแก่จิตใจจนไม่อาจทนได้

4. ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในเวียดนาม โดยพระธรรมอาจารย์ ดิซ นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) ผู้ต่อสู้เพื่อชาวเวียดนามที่อพยพลี้ภัยสงคราม ท่านดิซ นัท ฮันห์ ได้นำเอาหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้าไปผูกพันกับการแก้ปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ (โดยเฉพาะปัญหาสงครามเวียดนาม) บนฐานของการมีสติระลึกถึงสิ่งที่กำลังดำเนินไปภายในตนและในโลก ดังข้อความที่ว่า “สติจะต้องผูกพัน (กับสังคม) เมื่อมีการเห็น จะต้องลงมือกระทำ...เราจะต้องมีสติระลึกถึงปัญหาที่แท้จริงของโลก และด้วยสตินี้เอง เราจึงจะรู้สิ่งที่ต้องทำและไม่ต้องทำ และที่จะต้องให้ความช่วยเหลือ” และว่า “สถานการณ์ท่ามกลางสงคราม คุณไม่สามารถตัดตัวเองออกจากสังคมที่ทนทุกข์นั้นได้ คุณต้องสัมพันธ์กับพวกเขาและทำอะไรก็ได้เท่าที่คุณสามารถช่วยได้ ทุก ๆ คนสามารถหาเวลาที่จะนั่ง เดิน รับประทานอาหารอย่างมีสติหรือกินอาหารในความเงียบคนเดียวหรือกับชุมชนก็ได้” การก่อตั้ง “โรงเรียนเยาวชนเพื่อบริการสังคม” (the School of Youth for Social Service) ถือว่าเป็นการปรากฏตัวอย่างเป็นรูปธรรมของขบวนการพระพุทธศาสนาพุทธศาสนาเพื่อสังคมในแนวทางของท่านดิซ นัท ฮันห์ โรงเรียนนี้จะฝึกเยาวชนให้ปลดปล่อยทุกข์จากภัยสงครามแล้วขยายไปสู่การทำงานเพื่อประชาชนชาวเวียดนามไม่ยกเว้นว่าจะมีความเชื่อทางการเมืองแบบใด นอกจากนั้นนักเรียนยังได้รับการฝึกฝนให้ “เตรียมพร้อมที่จะตายอย่างไร้ความโกรธ” มาติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King Jr.) เคยถามพระดิซ นัท ฮันห์ ถึงเหตุผลของการเผาตัวตายหมู่ของพระภิกษุชาวเวียดนามกลุ่มหนึ่งที่เมืองไซ่ง่อนซึ่งนำโดยพระดิซ กวาง ดุค (Thich Quang Duc) พระดิซ นัท ฮันห์ เขียนตอบว่า การสละชีวิตเพื่อสังคมด้วยเมตตาธรรมถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างสูงสุด ข้อความมีดังนี้ “การเผาตัวตายของพระภิกษุชาวเวียดนามในปี ค.ศ. 1963 (2506) เป็นเรื่องยากที่มันโน้มน้าวนักแบบคริสต์ตะวันตกจะเข้าใจได้ หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่าเป็นการทำอัตวินิบาตกรรม แต่โดยสารถะแล้วไม่ใช่อย่างนั้น แม้แต่การประท้วงก็ไม่ใช่ สิ่งที่พระสงฆ์เหล่านั้นเขียนไว้ในจดหมายก่อนที่จะเผาตัวเอง คือ การมุ่งที่จะส่งสัญญาณเตือนภัย มุ่งเผยแผ่หัวใจของผู้กดขี่ และเรียกร้องชาวโลกให้ความสนใจกับความทุกข์ยากของชาวเวียดนาม” ตามประเพณีของชาวพุทธในเวียดนาม ผู้ที่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุจะใช้ไฟเผาร่างกายของตนเป็นจุดเล็ก ๆ ในขณะที่กำลังสมาทานศีล 250 ขณะที่กำลังได้รับความเจ็บปวดอย่างหนัก ผู้บวชจะเปล่งวาจาว่า “จะแสดงออกซึ่งความจริงจังจริงใจภายในจิตใจของตน และพร้อมที่จะรับภาระอันหนัก” ดังนั้น การฆ่าตัวตายของ

พระภิกษุกลุ่มนั้นจึงถือว่าเป็นการแสดงความรักชอบต่อสังคมในชั้นอุกฤษฏ์เลยทีเดียว⁶

การก่อตั้งนิกายเทียบหิน (Tiep Hien, The Order of Interbeing) ของพระดิช นัท ฮันห์ ในปี ค.ศ.1966 ถือว่าเป็นภาพสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมอย่างชัดเจน คำว่า “เทียบหิน” (Tiep Hien) ประกอบด้วยคำว่า “เทียบ” หมายถึง การสืบต่อ (continuing) และ การสัมผัส (touching) คือสืบต่อทางแห่งการตรัสรู้ และการสัมผัสความจริงของโลกและความจริงของชีวิต และคำว่า “หิน” หมายถึง การรู้แจ้งเห็นจริง (realizing) ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงภายในตนเองและการปรากฏขึ้นของปัญญาและกรุณา นอกจากนั้น คำนี้ยังหมายถึงการลงมือทำที่นี้และเดี๋ยวนี้หลักการสำคัญของนิกายเทียบหินมี 4 ประการ คือ

1) ความไม่ยึดมั่นในทิฐิทั้งหลาย (non-attachment from views) หมายถึงการไม่ถูกคุมขังด้วยทิฐิ ทัศนะ อุดมการณ์ อคติ และความเคยชินที่ไม่ดี

2) การทดลองโดยตรง (direct experimentation) คือ การมีประสบการณ์ตรงในธรรมทั้งหลายที่อิงอาศัยกันเกิดขึ้น ไม่เน้นการคาดเดาหรือการถกเถียงทางปรัชญา ชีวิตของเราคืออุปการณที่เราจะใช้ทดลองกับความจริง เมื่อเราดื่มน้ำส้ม เราย่อมรู้ว่ามันคือน้ำส้ม โดยไม่จำเป็นต้องหาเหตุผลหรือคาดเดาเอา

3) ความเหมาะสมสอดคล้อง (appropriateness) หากคำสอนไม่สอดคล้องกับสภาพจิตใจของบุคคลและความเป็นจริงของสังคม คำสอนนั้นย่อมไม่ใช่พระพุทธศาสนาที่แท้จริง คำสอนของพระพุทธศาสนาที่จะก่อให้เกิดปัญญาและความรักได้ จะต้องเป็นคำสอนที่เหมาะสม ด้านหนึ่งคำสอนนั้นจะต้องอยู่บนฐานหลักการของพระพุทธศาสนา ในอีกด้านหนึ่งจะต้องเป็นคำสอนที่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้อย่างแท้จริง

4) กุศโลบาย (skillful means) หมายถึงการสอนโดยอุบายวิธีอันชาญฉลาด เพื่อให้เหมาะกับเหตุการณ์และอุปนิสัยอันแตกต่างของบุคคล

โดยสรุปลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาในแนวทางของท่านดิช นัท ฮันห์ มี 6 ประการ คือ (1) การมองว่า “พระพุทธศาสนามีความผูกพันกับสังคมอยู่แล้ว ถ้าไม่เป็นเช่นนั้น ก็ไม่ถือว่าเป็นพระพุทธศาสนา” (2) การมีปัญญาเห็นแจ้งในธรรมชาติที่อิงอาศัยกัน (inter being) ของสิ่งทั้งหลาย ในฐานะเป็นพื้นฐานแห่งการสร้างสันติภาพ (3) การปฏิบัติธรรมครอบคลุมทั้งการเจริญสติ การรับใช้สังคม และการอาสาที่จะลดและหยุดยั้ง “ความอยุติธรรมทางสังคม” โดยไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก (4) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นเรื่องของวิถีชีวิต สันติภาพไม่ใช่เพียงการไม่มีสงคราม หากแต่ต้องมีอยู่ทุกกิจกรรมในชีวิตประจำวันของเรา (5) คำสอนและการปฏิบัติจะต้องเหมาะสมกับกาลเวลาและสถานที่ (6) เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสามารถเรียนรู้จากสรรพสิ่งได้

6 อ้างแล้ว, ขบวนการพระพุทธศาสนาในสังคมยุคใหม่

2.3 ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศไทย

แม้สังคมไทยจะไม่เคยประสบภาวะวิกฤตทางสังคมอย่างรุนแรงเหมือนในหลายประเทศที่ยกมาข้างต้น แต่ภาวะวิกฤตทางสังคมและการเมืองตั้งแต่สมัย 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา และการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ได้ก่อให้เกิดปัญหาวิกฤตตามมาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความยากจน ปัญหาเสื่อมโทรมด้านศีลธรรม หรือปัญหาการล่มสลายของครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ชาวพุทธไทยกลุ่มหนึ่งมองว่าปัญหาวิกฤตเหล่านี้เกิดจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นแต่เรื่องเศรษฐกิจโดยละเลยมิติทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาแบบจารีตในสังคมไทย นับตั้งแต่รัฐแยกการศึกษาของประชาชนออกจากวัดในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา สถาบันศาสนาแทบจะถูกตัดขาดจากการกำหนดทิศทางของสังคมเลยก็ว่าได้ ดังนั้น ชาวพุทธบางกลุ่มจึงได้เสนอแนวคิดในการฟื้นคืนชีพบทบาทของพระพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมปัจจุบัน รวมทั้งการตีความพุทธธรรมแบบใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ บุคคลสำคัญที่พยายามอธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้มีมิติทางสังคม เช่น พุทธทาสภิกขุ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระไพศาล วิสาโล นพ. ประเวศ วีสุฤกษ์ ศิวรักษ์ เครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ (พ.พ.ส.) (International Network of Engaged Buddhists-INEB) ถือว่าเป็นขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในระดับนานาชาติที่พยายามบูรณาการพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาสังคมยุคใหม่ ตั้งขึ้นโดยการนำของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เมื่อปี พ.ศ. 2530 โดยมีบุคคลสำคัญหลายท่านให้การอุปถัมภ์ เช่น องค์ทะไล ลามะ สมเด็จพระมหาโชคนันทะแห่งกัมพูชา พระติช นัท ฮันห์ พุทธทาสภิกขุ นอกจากนั้น ยังมีผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกอีกกว่า 500 ท่านจากประเทศต่าง ๆ กว่า 40 ประเทศ บทบาทสำคัญอย่างหนึ่งของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ คือ การมุ่งพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่มีฐานอยู่บนความมีสติ ปัญญา และกรุณา รวมทั้งการตีความศีล 5 แนวใหม่เพื่อสามารถตอบปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อน

ในมุมมองของพระมหาเถระในสังคมไทยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนั้น พระมหาเถระ เช่น พระธรรมโกศาจารย์ กล่าวไว้ในหนังสือ “ธรรมิกสังคมนิยม” โดยกล่าวถึงหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาและสังคมนิยมว่า มนุษย์ส่วนใหญ่มีความต้องการเป็นอยู่ที่มีความสงบ ไม่ควรแยกศีลธรรมออกไปเสียจากกิจการทั้งปวงของมนุษย์ ศีลธรรมเป็นกฎธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ ทุกอย่างเป็นศีลธรรมที่ควรมีหรือปฏิบัติต่อกัน การแก้ปัญหาต่างๆ ผิดพลาดเพราะไม่เล็งถึงการประพฤติตามหลักศีลธรรม โดยท่านเสนอว่า “...โลกจะต้องมีระบบการปกครองที่ไม่เห็นแก่ตัวคนและให้ประกอบไปด้วยธรรมะ ระบบการปกครองในโลกที่ไม่เห็นแก่ตัวคนตัวบุคคลคือมือใครยาวสาวได้สาวเอา นี้จะเปิดโอกาสให้ระบบการปกครองนั้นประกอบอยู่ด้วยพระธรรม หรือพระเจ้า แล้วแต่จะเรียก ไม่มีชื่อเรียกอย่างอื่น ก็เรียกไว้ทีก่อนว่า ระบบธัมมิกสังคมนิยม..” และ ว่า “... สังคมนิยม

ก็แปลว่า เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ ไม่เห็นแก่ตัวเอง ไม่เห็นแก่ตัวคนเดียว เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ จึงจะเรียกว่าสังคมนิยม แล้วการเห็นแก่สังคมนั้นต้องถูกต้องด้วย เพราะว่าผิดก็ได้เหมือนกัน การเห็นแก่สังคมนิดๆ ก็คุมพวกไปปล้นคนอื่น หาประโยชน์มาให้แก่พวกตัวนี้ มันก็ผิด ก็เลยต้องใช้คำว่า “ธัมมิก” ประกอบอยู่ด้วยธรรมนี้ เข้ามานำหน้าไว้ว่า ธัมมิกสังคมนิยม ระบอบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก และประกอบไปด้วยธรรมะ.”

โดยหลวงพ่อกุฑมัทธได้ให้ความหมายของคำว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” ว่า หมายถึง สังคมหรือสังคมนิยมที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมหรือประกอบด้วยธรรม คำว่า “ธรรม” ในที่นี้ ท่านใช้หมายถึงธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ ดังข้อความที่ว่า “ธรรมชาติแท้ ๆ มีลักษณะสังคมนิยม มีเจตนารมณ์ของสังคมนิยม มันเป็นตัวสังคมนิยม เพราะมันไม่มีอะไรที่อยู่ได้ตามลำพังคนเดียว ตัวเดียว ส่วนเดียว ธาตุเดียว อณูเดียว นี่มันมีไม่ได้ มันต้องเป็นกลุ่มเป็นก้อนกันไปทั้งนั้น ในหนึ่งปริมาณก็อยู่อย่างสังคมนิยม” จะเห็นว่า ธรรมชาติที่พุทธทาสภิกขุมองว่ามีเจตนารมณ์สังคมนิยม ก็คือระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่ง ตั้งแต่สิ่งที่เล็กที่สุดระดับปริมาณ ๆ ไปจนถึงสิ่งที่กว้างใหญ่ระดับจักรวาล เจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาตินี้เองที่ช่วยคำจูงให้สรรพสิ่งดำรงอยู่ได้ ดังข้อความที่ว่า “ในร่างกายนี้ก็ต้องมีระบบสังคมนิยม มันจึงรอดมาได้ ในหมู่บ้านนี้ก็มีระบบสังคมนิยมมันจึงรอดอยู่ได้ กระทั่งทั่วโลก มันก็น่าหวั่นมากทีเดียว ถ้าเราจะพูดว่าในระบบจักรวาลมันก็เป็นสังคมนิยม ถ้าไม่เป็นเมื่อไหร่มันจะต้องวินาศ”

ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ สังคมนิยมเมื่อนำมาใช้ในความหมายทางจริยธรรม จะมีความหมายในแง่ของจิตสำนึกที่เห็นแก่ส่วนรวมซึ่งตรงกันข้ามกับความเห็นแก่ตัว ดังข้อความที่ว่า “สังคมนิยมมีความหมายว่าต้องเห็นแก่สังคม เพราะฉะนั้น เห็นแก่ตัวคนเดียวไม่ได้” โดยท่านได้ยกตัวอย่างอุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นว่าเป็นภาพสะท้อนการทำงานตามเจตนารมณ์สังคมนิยม “อุดมคติของโพธิสัตว์นั้น...ต้องช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น แม้ชีวิตของตัวเองก็สละได้นี้ก็เพราะว่าเห็นแก่สังคม ในพุทธศาสนากียอมรับอุดมคติอันนี้ ยอมรับเนื่องเข้าไปในพระพุทธศาสนา นั่นก็เพราะมีเจตนาของสังคมนิยม” แม้ระบบของ “ศีล” หรือ “วินัย” ก็เช่นเดียวกัน พุทธทาสภิกขุมองว่าบัญญัติหรือจัดตามเจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมหรือธรรมชาติ (ธัมมิกสังคมนิยม) กล่าวคือ เป็นระบบที่สร้างขึ้นเพื่อผูกพันให้สังคมอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นตามเจตนารมณ์ของธรรม สรุปความว่า แนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาที่พุทธทาสภิกขุนำเสนอขึ้นมา ตั้งอยู่บนฐานของแนวคิดเรื่องธรรมหรือกฎธรรมชาติ (อิทัปปัจจยตา) ซึ่งท่านมองว่าธรรมหรือกฎธรรมชาตินี้มีเจตนารมณ์เชิงสังคมอยู่ (ธัมมิกสังคมนิยม) เหตุที่ท่านมองอย่างนี้เพราะสรรพสิ่งในจักรวาลล้วนดำรงอยู่โดยการอิงอาศัยกันตามกฎอิทัปปัจจยตา ไม่มีสิ่งใดเลยที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวเป็นอิสระ การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งถือว่าดำเนินตามเจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาติ (ท่านโต้แย้งลัทธิปัจเจกนิยมและบริโภคนิยมว่าไม่ดำเนินตามเจตนารมณ์ของธรรมชาติ) ดังนั้น การที่พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยขึ้นมาก็ดี การตั้งคณะสงฆ์ขึ้น

มากี่ดี หรือสอนให้ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยเมตตาธรรมก็ดี ล้วนแต่ทรงดำเนินเจตนารมณ์เชิงสังคมนิยมทั้งสิ้น

ส่วนพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เสนอแนวคิดศิลปะกับเจตนารมณ์ทางสังคม โดยท่านพยายามจะฟื้นฟูมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาให้กลับคืนมาใหม่ ซึ่งท่านมองว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้ว แต่ถูกมองข้ามไปหรือถูกมองในเชิงปัจเจกจนเกินไป เป็นที่ทราบกันดีว่า เรื่องศิลปะหรือวินัยที่อธิบายตามจารีตประเพณีในสังคมไทย ส่วนใหญ่ก็จะเน้นเรื่องของความดีงามส่วนบุคคลเป็นสำคัญ โดยมองเพียงว่าสังคมที่ดีเกิดจากการมีปัจเจกชนที่ดีหลายคนมารวมกัน ส่วนมิติของศิลปะในด้านการจัดวางระบบหรือโครงสร้างทางสังคมเพื่อสภาพแวดล้อมให้อื้อต่อการพัฒนาคนแทบจะไม่มีกล่าวถึงเลยในสังคมไทย ท่านได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้มาก โดยท่านได้อุทิศพื้นที่ในหนังสือพุทธธรรมถึงหนึ่งบทสำหรับอธิบายมิติทางสังคมของศิลปะหรือวินัยเป็นการเฉพาะ โดยตั้งชื่อบทว่า “ศิลปะกับเจตนารมณ์ทางสังคม” ท่านมองว่า หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สะท้อนมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาได้อย่างเด่นชัดที่สุด คือ หลักคำสอนในขั้นของศิลปะหรือวินัย ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า “คำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม และสะท้อนเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมมากที่สุดก็คือ คำสอนและหลักปฏิบัติในขั้นศิลปะ เพราะศิลปะเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกายวาจาเป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจการต่าง ๆ ของหมู่ชน การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชนนั้น และแก่ความสุขแห่งสมาชิกทั้งปวงของหมู่ชน อันจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจภริณีที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป”

พระพรหมคุณาภรณ์ มองว่า ถ้าเราไม่เข้าใจเจตนารมณ์ของศิลปะในทางสังคมแล้ว ไม่เพียงเจตนารมณ์นั้นจะไม่ขยายกว้างออกไปสู่การปฏิบัติในสังคมทุกสัณฐานเท่านั้น แม้แต่เจตนารมณ์ส่วนที่มีอยู่แล้วในวินัยของสงฆ์เอง ก็จะเลือนรางเหลืออยู่เพียงในสภาพของพิธีกรรมเท่านั้น ด้วยเหตุนี้การที่จะฟื้นฟูศิลปะหรือวินัย ไม่ควรเน้นแต่เพียงความเคร่งครัดด้านรูปแบบเพียงอย่างเดียว สิ่งที่เราควรเพิ่มเติมคือการรักษาเจตนารมณ์ทางสังคมของศิลปะหรือวินัยของสงฆ์ให้คงอยู่ ไม่ให้เลือนรางเหลืออยู่แต่ในรูปของพิธีกรรมอย่างแห้งแล้ง นอกจากนั้น ควรขยายเจตนารมณ์ทางสังคมของศิลปะให้กว้างออกไปสู่การปฏิบัติในสังคมทุกสัณฐานรอบนอกด้วย โดยจัดสรรวินัยที่เป็นระบบชีวิตและระเบียบสังคมแบบพุทธของชาวบ้าน ให้เกิดมีขึ้นอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของกาลสมัย กล่าวเฉพาะวินัยของพระสงฆ์ พระธรรมปิฎก มองว่า เป็นระบบที่ครอบคลุมชีวิตด้านนอกของภิกษุสงฆ์ทุกแห่งทุกมุม เริ่มตั้งแต่กำหนดคุณสมบัติ สิทธิ หน้าที่ และวิธีการรับสมาชิกใหม่เข้าสู่ชุมชนคือสงฆ์ การดูแลฝึกอบรมสมาชิกใหม่ การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำกิจการของสงฆ์พร้อมด้วยคุณสมบัติและหน้าที่ที่กำหนดให้ ระเบียบเกี่ยวกับการแสวงหา จัดทำ เก็บรักษา แบ่งสรรปัจจัย 4 ระเบียบการรับและการจัดแบ่งส่วนอาหาร การทำจีวรและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับจีวร ข้อปฏิบัติของคนใช้และผู้รักษาพยาบาลใช้ การจัดสรร

ที่อยู่อาศัย ข้อปฏิบัติของผู้อยู่อาศัย ระเบียบการก่อสร้างที่อยู่อาศัย การดำเนินงานและรับผิดชอบในการก่อสร้าง การจัดผังที่อยู่อาศัยของ ชุมชนสงฆ์ว่า พึ่งมีอาคารหรือสิ่งก่อสร้างใด ๆ บ้าง ระเบียบวิธีดำเนินการประชุม การโจทหรือฟ้องคดี ข้อปฏิบัติของโจทก์ จำเลยและผู้วินิจฉัยคดี วิธีดำเนินคดี และตัดสินคดี การลงโทษแบบต่าง ๆ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ดำเนินตามเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลทั้งสิ้น

หลวงพ่พุทททาสภิกขุและพระพรหมคุณาภรณ์ มีจุดเน้นในเรื่องเจตนารมณ์ทางสังคมของพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน คือ ท่านแรกเน้นที่ธรรมหรือธรรมชาติว่ามีเจตนารมณ์ทางสังคม ส่วนท่านหลังเน้นเรื่องบัญญัติหรือวินัยว่ามีเจตนารมณ์ทางสังคม กล่าวคือ พุทธทาสภิกขุมองว่าการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยให้เจตนารมณ์ทางสังคม ก็เพราะเจตนารมณ์ของธรรมกำหนดให้ต้องบัญญัติอย่างนั้น ส่วนพระธรรมปิฎก มองว่าศีลหรือวินัยมีเจตนารมณ์ทางสังคม แต่ไม่ได้ยืนยันว่าธรรมมีเจตนารมณ์ทางสังคมหรือไม่ เพียงแต่บอกว่า การบัญญัติวินัยที่ดีต้องตั้งอยู่บนฐานของธรรม คือต้องเกิดจากความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องในธรรม ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า “ธรรมจึงเป็นทั้งฐานของวินัย และเป็นทั้งจุดหมายของวินัย (1) ที่ว่าเป็นฐาน หมายความว่า ต้องรู้ความจริงของกฎธรรมชาติ จึงจะสามารถมาจัดตั้งวางระบบแบบแผนในหมู่มนุษย์เพื่อให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากธรรมนั้นได้ ถ้าไม่รู้ การจัดตั้งก็ผิดพลาดหรือไร้ความหมาย (2) ที่ว่าเป็นจุดหมายคือ การที่ให้มนุษย์มาอยู่ร่วมกัน และมีการจัดตั้งระเบียบแบบแผนทั้งหมดนั้น ก็เพื่อช่วยให้มนุษย์เข้าถึงและได้รับประโยชน์จากธรรมนั่นเอง”

นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ยังกล่าวถึงการให้ความสำคัญต่อประเด็นต่อการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาและความรับผิดชอบต่อสังคมว่าจะต้องมีในทุกระดับ โดยองค์กรธุรกิจควรเป็นหนทางไปสู่ชีวิตที่ดีกว่า การผลิตการบริโภคและกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ไม่ใช่จุดมุ่งหมายหลัก แต่เป็นหนทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของผู้คนของสังคมและสภาวะแวดล้อม และได้กล่าวไว้ในหนังสือ “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ว่า การได้มาซึ่งคุณภาพชีวิต จะต้องไม่มีการเบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ควรมีการบริโภคด้วยปัญญา ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์และบูรณาการในระบบที่สัมพันธ์ตามธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับองค์ทะไลลามะกล่าวถึงระบบตลาดเสรีทุนนิยมกล่าวไว้ว่า การสร้างความอยู่ดีมีสุขให้ผู้คนจำเป็นต้องมีการลงทุน ก่อนลงทุนจำเป็นต้องมีทุน...เงินทุนเป็นเพียงหนทางไม่ใช่เป้าหมาย เป้าหมายที่แท้จริงคืออิสรภาพและความอยู่ดีมีสุขของทุกๆ คน ซึ่งระบบตลาดเสรีที่มีความรับผิดชอบต่อเป็นหนทางที่ดีที่สุดที่จะนำเราไปสู่จุดหมาย

นอกจากแนวคิดของนักปราชญ์พระมหาเถระทั้งสองแล้ว ยังพบว่าพระสงฆ์ในสังคมไทยได้มีการดำเนินการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม เช่น จากการศึกษาวิจัยของผู้เขียนที่ศึกษากับกลุ่มพระสงฆ์พัฒนาเพื่อชีวิตและชุมชนทั้งที่เป็นปัจเจกบุคคลและกลุ่มพระสงฆ์ ได้แก่ พระสงฆ์ที่ได้ดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมในด้านสาธารณสุข สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม

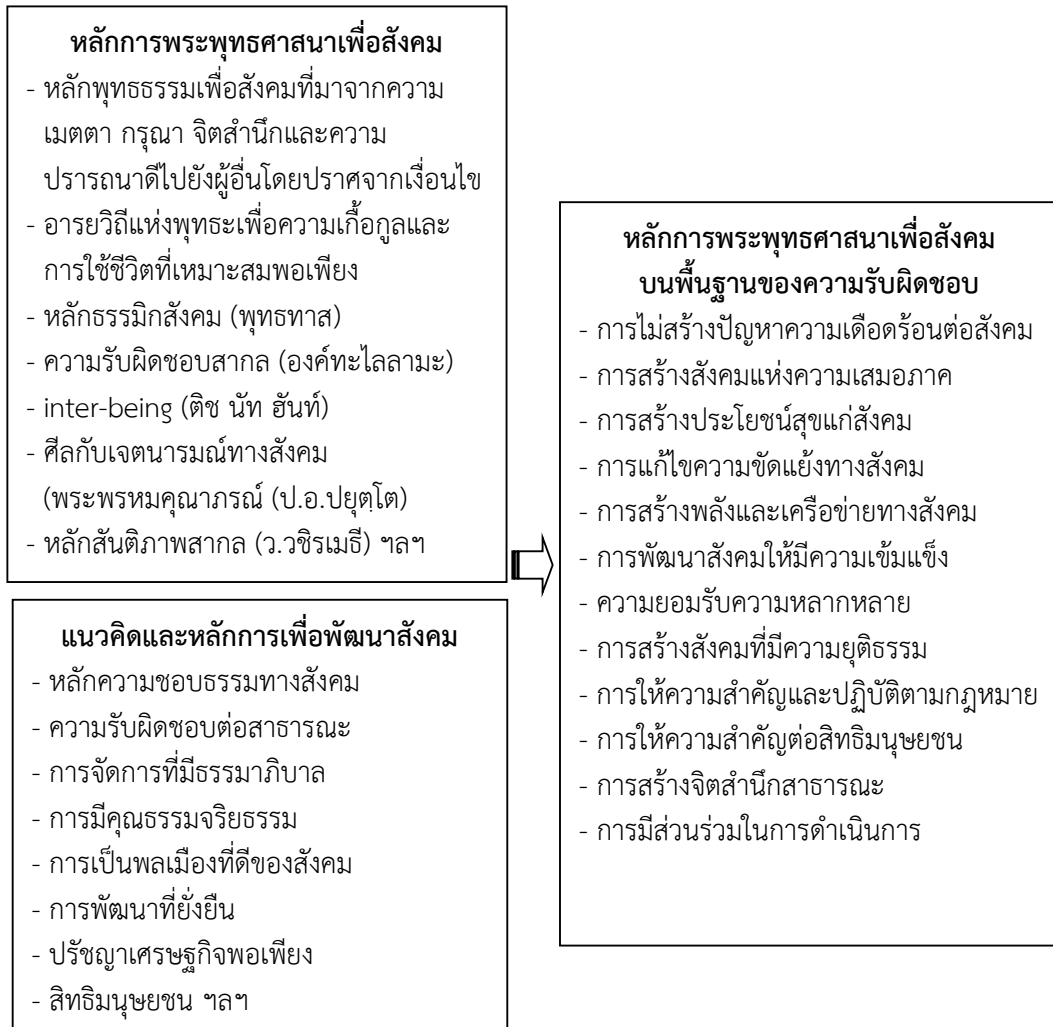
เศรษฐกิจ เช่น พระอุดมประชาทร (อลงกต ดิกขปัญโญ) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี พระสุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม อำเภอมือง จังหวัดตราด พระครูพิทักษ์นันทคุณ (สงวน พันธชา) วัดอรัญวาส อำเภอมือง จังหวัดน่าน เป็นต้น และ กลุ่ม/เครือข่ายพระสงฆ์พัฒนา เช่น เครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ (สถาบันโพธิยาลัย จังหวัดเชียงใหม่) กลุ่มเสขิยธรรม เครือข่ายพระสงฆ์ด้านสิ่งแวดล้อม เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม เป็นต้น พบว่า พระสงฆ์พัฒนาเหล่านี้ ได้มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่เน้นการนำไปเพื่อการใช้ในชีวิตประจำวันและการพัฒนาสังคมมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนและกิจการ เช่น หลักอิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 อาทิโกตยธรรม 5 หลักไตรสิกขา เป็นต้น โดยนำไปประยุกต์ใช้ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาที่ยั่งยืน ในการพัฒนาบุคคลและสังคม และมุ่งเน้นให้บุคคลพัฒนาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีการพึ่งพาตนเองในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย และมุ่งพัฒนาสังคมให้มีการปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยการสงเคราะห์ การช่วยเหลือดูแลผู้คนที่ยังลำบากหรือผู้ด้อยโอกาสในสังคม โดยหลักธรรมที่พระสงฆ์พัฒนาได้นำมาใช้ในการพัฒนาบุคคลและสังคมนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นธรรมที่ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติทางสังคม เช่น การให้ทาน การบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างความสามัคคีของหมู่คณะ การพัฒนาอาชีพ รายได้ การเสริมสร้างกำลังใจ การประหยัด อดทน อดออม เป็นต้น ซึ่งเป็นการนำหลักธรรมไปเสริมสร้างให้ประชาชนได้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ดังตัวอย่างของพระสุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ที่ท่านนำหลักอาทิโกตยธรรม (หลักการใช้สอยทรัพย์) มาส่งเสริมกิจการการออมทรัพย์จนเกิดกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ทั่วประเทศ พระครูพิทักษ์นันทคุณ แห่งกลุ่มอภัยเมืองน่าน วัดอรัญวาส จังหวัดน่าน ท่านได้หลักภูมิปัญญาการบวชป่าของพระพุทธศาสนา มาส่งเสริมให้ประชาชนได้มีการจัดการและการอนุรักษ์ป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่าน พระอาจารย์ประจักษ์ (หลวงพ่อลงกต) แห่งวัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี ได้นำหลักสังคหวัตถุ มาสงเคราะห์ผู้ป่วยเอดส์ เป็นต้น พระสงฆ์พัฒนาเหล่านี้ ได้ปฏิบัติธรรมในลักษณะของการเกื้อกูล สงเคราะห์ต่อชุมชน โดยมองรากฐานแห่งความเป็นชุมชนที่จะต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างพระสงฆ์ ชาวบ้าน และภาคีเครือข่ายในการที่จะพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง มีการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดสิทธิชุมชน เป็นต้น มาผสมผสานกับหลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคม ซึ่งผลที่เกิดขึ้นทำให้เกิดเครือข่ายการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชน การออมทรัพย์ชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ โดยเฉพาะกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต จังหวัดตราดนั้น ได้รับการยอมรับและขยายงานไปยังพระสงฆ์ทั่วประเทศ โดยมีกลุ่มออมทรัพย์มากกว่า 500 กลุ่ม มีเงินหมุนเวียนมากกว่า 1 พันล้านบาท

นอกจากนี้ พระสงฆ์พัฒนายังได้มีการประยุกต์ศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาไปจัดกิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่า การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ผลที่เกิดขึ้นทำให้พระสงฆ์นักอนุรักษ์หลายรูปได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ซึ่งเป็นรางวัลที่มอบให้บุคคลที่มีส่วนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ชุมชนมีการพึ่งพาตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการจัดการด้านวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรมที่พระสงฆ์มีบทบาทอย่างยิ่งในการจัดการและการอนุรักษ์มรดกของชาติ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปกรรมของชาติภายในวัดและสถานที่สำคัญอย่างต่อเนื่อง นับว่าเป็นการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคมบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและความกรุณาอย่างแท้จริง

ส่วนพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทต่อการเรียนรู้และการสื่อสารสังคม เช่น สถาบันวิมุตตยาลัย (พระมหาวุฒิชัย ว.วชิรเมธี) กลุ่มเสถียรธรรมสถาน กลุ่มหมู่บ้านพลัม (ท่านติช นัท ฮัน) พระราชญาณภวั วิฑฒนธรรม 9 และพระมหาสมปอง ตาลปุตโต พบว่า พระสงฆ์กลุ่มนี้มีแนวคิดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงรุกใช้การสื่อสารสังคมในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการสร้างพลังทางสังคม โดยมีการประยุกต์ใช้หลักการทางพระพุทธศาสนากับหลักการในระดับสากล เช่น แนวคิดสันติภาพ สิทธิมนุษยชน ความรับผิดชอบต่อสังคม การพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และวิถีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพทางสังคม มีการเสริมสร้างกิจกรรมเชิงพุทธที่สอดคล้องกับความสนใจและการยอมรับของวัยรุ่น ชนชั้นกลาง และกลุ่มองค์กรธุรกิจเอกชน เช่น การนำหลักสังคหวัตถุ 4 สามัคคีธรรม หลักไตรสิกขา หลักโยนิโสมนสิการ เป็นต้น โดยมุ่งเน้นให้บุคคลมีการพัฒนาตนเอง มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต มีศิลปะในการดำเนินชีวิต มุ่งพัฒนาสังคมเพื่อเกิดสันติสุข มีสันติภาพ และเกิดความรับผิดชอบต่อสังคม

แนวคิดและกระบวนการของพระสงฆ์และองค์กรต่างๆ ในสังคมไทยและสังคมโลกที่ได้ดำเนินการตามวิถีพุทธเพื่อการพัฒนาสังคม นับว่าเป็นการดำเนินการที่สร้างประโยชน์และความสุขให้กับบุคคลในสังคม เป็นการเสริมสร้างร่วมมือร่วมใจของบุคคลและสังคมที่จะนำไปสู่ความรับผิดชอบต่อสากล (Universal Responsibility) ที่มีได้เป็นการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นการขยายจิตใจ แห่งความเมตตา กรุณา และปัญญาจากปัจเจกบุคคลไปสู่คนอื่นและสรรพสิ่งอย่างไร้ข้อจำกัดและเงื่อนไขใดๆ เพื่อให้สังคมเป็นสังคมแห่งการแบ่งปันและดีงาม

แผนภาพที่ 3: แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาสังคม (Socially Engaged Buddhism or Engaged Buddhism) เป็นแนวคิดและปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่เกิดจากจิตสำนึกของชาวพุทธเองในการตระหนักว่า ศาสนามีใช่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แยกออกจากสังคม หรืออยู่เหนือสังคม หากแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม ได้รับความอุปถัมภ์ให้อยู่รอดได้จากสังคม หากสังคมล่มสลาย ศาสนาก็ดำรงอยู่ไม่ได้ พระพุทธศาสนาก็เช่นกัน ด้วยเหตุนี้ชาวพุทธจึงควรถือเป็นหน้าที่ที่จะดูแลและหล่อเลี้ยงสังคมของตนให้เข้มแข็งและอยู่รอดปลอดภัย ตลอดจนเอื้อเพื่อปกป้องให้สัตว์ พืช สิ่งแวดล้อมและโลกธรรมชาติที่ตนพึงพิงอยู่ได้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงเพื่อชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรมของตนดำเนินต่อไปอย่างยั่งยืน⁷

7 ภัทรพร สิริกาญจน์, พระพุทธศาสนาในประเทศไทย : เอกภาพในความหลากหลาย, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), หน้า 173-179.

พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาสังคมนั้นทั้งพระและฆราวาสต่าง ก็เล็งเห็นความสำคัญที่พระพุทธศาสนาจะต้องมีบทบาทเกี่ยวข้องกับสังคม การเมือง เศรษฐกิจและมิติต่างๆ ที่มนุษย์อิงอาศัยอยู่ เพื่อให้ชีวิตของตนมีความมั่นคง พัฒนาได้อย่างสร้างสรรค์ และบรรลุประโยชน์สูงสุดในปัจจุบัน พระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่วิถีในการพัฒนาจิตวิญญาณเพื่อบรรลุอุดมคติทางศาสนาเท่านั้น หากแต่เป็นเครื่องนำทางที่ดีที่สุดสำหรับชาวพุทธให้รอดพ้นจากปัญหานานาประการในโลกทั้งทางวัตถุและทางจิต ทำให้สามารถพึ่งตนเองให้อยู่รอดปลอดภัยและพัฒนาตนเองและสังคมของตนให้เจริญก้าวหน้าได้ พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาสังคมจึงเข้าไปตอบปัญหาและเสนอแนวทางในการพัฒนาบุคคลและสังคมในบริบทต่างๆ ทุกด้าน เช่น การนำเสนอหลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาความรุนแรงในสังคม และการส่งเสริมพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนและการเรียกร้องให้นักการเมืองมีคุณธรรมแบบพระโพธิสัตว์

พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาสังคมเป็นพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับการประยุกต์หลักคำสอนและแนวการปฏิบัติทางศาสนาเพื่อให้ประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม พระพุทธศาสนาแบบนี้ส่งเสริมให้ชาวพุทธทั้งบรรพชิตและฆราวาสเข้าร่วมในมิติต่างๆ ของชีวิตทั้งในสังคม การเมือง เศรษฐกิจและการศึกษา เพื่อทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมพัฒนาทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ ซึ่งอาจประมวลลักษณะทั่วไปได้ดังนี้

1) พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาสังคม ไม่ให้ความสำคัญกับประเพณีพิธีกรรมในแง่ความเชื่อมั่นศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ แต่อาจใช้ประเพณีพิธีกรรมเป็นสื่อ เป็นสัญลักษณ์ หรือเป็นอุบายในการชักนำให้ประชาชนทำความดีในเชิงพัฒนา เช่น การให้คำสัจย์เพื่อเลิกเหล้าของผู้ประสงค์จะเลิกกินเหล้าในหมู่บ้านปลอดเหล้าที่บ้านไทรทอง จังหวัดกาฬสินธุ์ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชผู้นำชุมชนในหมู่บ้านได้นำพิธี “ออกเหล้า” หรือ “บวชเหล้า” โดยให้ผู้ที่ตั้งใจจะอดเหล้า เตรียมขันธ 5 (ของ 5 อย่างประกอบด้วยดอกไม้ 5 สี ธูป 5 ดอก เทียน 5 เล่ม หมาก และพลู) มาถวายหลวงปู่และตั้งสัจจะเลิกเหล้า และการบวชป่ากั้วม่วงใน พ.ศ. 2533 ซึ่งเป็นการบวชป่าครั้งแรกในจังหวัดน่านที่มีการนำพระพุทธรูปไปประดิษฐานไว้ใต้ต้นไม้ที่สมมุติว่าเป็นประธานป่าในการนำพิธีบวชป่าโดยการนำผ้าจีวรไปห่มรอบต้นไม้ ชาวบ้านทั่วไปที่ยำเกรงพระพุทธรูปและกลัวเจ้าป่าเจ้าเขาก็ก็นำผ้าไปตัดไปทำลายป่า เรื่องที่พระพุทธศาสนาแบบนี้ให้ความสำคัญคือการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม ด้วยเหตุนี้จึงส่งเสริมให้บรรพชิตและฆราวาสร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนและของประเทศชาติ พระสงฆ์อาจทำหน้าที่ช่วยเหลือชาวบ้านที่เจ็บไข้โดยแนะนำวิธีการบำบัดรักษา จัดหายารักษาโรค และแม้แต่ทำหน้าที่รักษาพยาบาล เช่น บทบาทของพระอุดมประชาทร หรือที่รู้จักกันในนามว่า พระลงกตติกขปัญโญ แห่งวัดพระบาทน้ำพุ ลพบุรี ในการช่วยเหลือผู้ป่วยโรคเอดส์ นอกจากนั้นพระสงฆ์อาจทำหน้าที่แนะนำชาวบ้านในเรื่องการทำมาหากินและการดำรงชีวิตให้อยู่รอดในด้านต่างๆ เช่น บทบาทของพระราชธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ) ในการฝึกฝนเยาวชนให้ประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและบทบาทของพระครูพิทักษ์นันทคุณ (สงวน จารุณโณ) ในการก่อตั้งป่าชุมชนเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาป่าไม้และธรรมชาติแวดล้อมในเขตจังหวัดน่าน ตลอดจนฟื้นฟูลำน้ำน่านให้ปลอดภัยจากการเน่าเสีย และเป็นที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมสำหรับสัตว์น้ำ

2) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ไม่เน้นการศึกษาเล่าเรียนในเชิงปริยัติธรรมจึงไม่ให้ความสำคัญสำคัญกับภาษาบาลี แต่เน้นการลงมือปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นให้เห็นผลในปัจจุบัน และเลือกตีความทางพระพุทธศาสนาให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและสร้างสังคมให้เข้มแข็ง เช่น กรณีของหมู่บ้านปลอดเหล้าที่หลวงปู่บุญรอด อธิปญโญ ผู้นำชุมชนได้เชิญเจ้าของร้านค้าเหล้าในหมู่บ้านซึ่งมีอยู่ 4 ร้าน มาคุยที่วัดและอธิบายว่าการขายเหล้าและสิ่งเสพติดเป็นความผิดทางศีลธรรม ตามหลักมัจฉาอาชีวะ และหลักคิปปิปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้แก่ การค้าขายมนุษย์ ค้าขายสุราของมีนเมา ยาพิษ และค้าขายสัตว์ให้เขาเอาไปฆ่า การขายเหล้าเป็นต้นเหตุให้คนทะเลาะกัน ขับรถชนกันตาย ครอบครัวยแตกร้าง และอื่นๆ อันเป็นปัญหาสังคม ร้านไหนเลิกขายเหล้าได้ หลวงปู่ก็จะแจกถวายให้ 1 ตัว การกระทำของหลวงปู่ ทำให้ร้านขายเหล้าทั้ง 4 ร้านเลิกกิจการขายเหล้าหมด

3) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ส่งเสริมแนวคิดและแนวปฏิบัติแบบประชาสังคม (civil society) ซึ่งหมายถึงสังคมที่พึ่งพาตนเองและมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ในแง่นี้พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาสังคมก็มีลักษณะเป็นศาสนาภาคประชาสังคม (civil religion) กล่าวคือ เน้นการเสริมสร้างคุณธรรมความรับผิดชอบจากภายในตัวของพลเมือง การมีวินัยของตนเอง และมีจิตสาธารณะ (public mind) ที่คิดถึงส่วนรวมเป็นหลัก และการพึ่งตนเองในด้านต่างๆ รวมทั้งในด้านเศรษฐกิจที่เรียกว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ทำให้บุคคลและสังคมสามารถแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตของตนได้ เมื่อตนเองและสังคมเข้มแข็งในระดับหนึ่งแล้ว ก็จะทำให้มีความสุขทั้งทางกายและทางใจ

4) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ส่งเสริมคุณธรรมด้านความเมตตากรุณาต่อกันโดดเด่นกว่าคุณธรรมอื่น จึงมีพฤติกรรมในทางช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน กล่าวได้ว่า ให้ความสำคัญกับคุณธรรมแบบพระโพธิสัตว์เป็นพิเศษ ไม่ส่งเสริมให้พระสงฆ์ปลื้มใจและแยกตัวออกจากชาวบ้านเพื่อปฏิบัติธรรมอย่างโดดเดี่ยว แต่ส่งเสริมให้พระสงฆ์เป็นผู้นำของชุมชนในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน นอกจากนั้นยังตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาในลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น “การปฏิบัติธรรม” ที่ไม่มีความหมายเฉพาะเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแต่หมายถึงการทำงานและการประกอบกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ดังที่ท่านพุทธทาสกล่าวว่า “การทำงานคือการปฏิบัติธรรม” ซึ่งเป็นไปได้เมื่อผู้ปฏิบัติกระทำด้วยจิตที่ว่างจากความเห็นแก่ตัวและกิเลสทั้งมวล

5) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ไม่จำแนกแนวคิดและการปฏิบัติตามจารีตของรัฐและคณะสงฆ์ แต่มุ่งเน้นแนวคิดและการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาบุคคลและสังคมในภาพรวม ด้วยเหตุนี้จึงส่งเสริมให้บรรพชิตมีส่วนในการเรียกร้องทางการเมืองเพื่อความเป็นธรรม เช่น การรณรงค์ในการบรรจุข้อความในรัฐธรรมนูญให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และการเรียกร้องให้สตรีมีโอกาสดำเนินการอุปสมบทเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นต้น การไม่ปฏิบัติตามจารีตทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดทำให้พระภิกษุสามเณรเพื่อพัฒนาสังคมถูกกล่าวหาในกรณีว่า

ไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย เช่น สัมผัสสตรีในการรักษาโรค ขุดดินฟันหญ้า และนุ่งห่มจีวรไม่เรียบร้อย (ในขณะทำงานกลางแจ้ง) อย่างไรก็ตาม ชุมชนหลายแห่งก็ยังเห็นคุณค่าประโยชน์ของพระนักพัฒนา และแนวทางของชาวพุทธแบบพัฒนาสังคม

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนั้น มิใช่เรื่องใหม่หากแต่มีรากฐานดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลที่พระพุทธองค์ให้มีการเกื้อหนุนต่อสังคม แต่ได้มีการปรับรูปแบบให้สอดคล้องกับเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ละยุคสมัย ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีขบวนการเกิดขึ้นในหลายประเทศเพื่อตอบสนองปัญหาของสังคมโลกยุคใหม่ ดังนั้น การนำไปสู่การพัฒนาสังคมจะต้องมีกระบวนการทัศนทางจริยธรรมของพระพุทธศาสนาใน 4 แบบ คือ

- 1) จริยธรรมแบบศีล (discipline)
- 2) จริยธรรมแบบธรรม (virtue)
- 3) จริยธรรมแบบทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น (altruism)
- 4) จริยธรรมเพื่อสังคม (engagement)

จริยธรรมสองแบบแรกเป็นจริยธรรมของพระพุทธศาสนายุคต้น ส่วนจริยธรรมแบบที่ 3 เป็นจริยธรรมของพระพุทธศาสนาพุทธมหานิกายที่ตอบสนองต่อการพึ่งพาอาศัย และจริยธรรมแบบที่ 4 เป็นจริยธรรมของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม อย่างไรก็ตาม เมื่อมองโดยภาพรวมแล้ว พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมอาจแบ่งลักษณะโดยรวมเป็น 3 ประการ คือ

1) ความตระหนักรู้ (Awareness) หมายถึง ความมีสติสำนึกตระหนักรู้สิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวเอง สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว รวมทั้งตระหนักรู้ในสภาพความทุกข์ของหมู่สัตว์ในสังคมและโลก ถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การทำความดีทางสังคม

2) การทำตนให้เป็นหนึ่งเดียวกับโลก (Identification of self and world) ได้แก่ ความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว (oneness) การไม่แบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย (non-dualism) การพึ่งพาอาศัยกัน (interdependence) และความรู้สึกเห็นอกเห็นใจกัน ในขั้นแรก เมื่อได้ตระหนักรู้ ได้เห็น และได้ยินสภาพความทุกข์ที่หมู่สัตว์ได้ประสบอยู่ จากนั้น จึงแผ่ความกรุณา (compassion) หรือ ความรู้สึกสงสาร (sympathy) ความรู้สึกร่วม (co-feeling) หรือความรู้สึกว่าเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ (fellow-feeling) เพื่อทำลายพรมแดนที่ขวางกั้นระหว่างตนเองกับคนอื่น

3) การลงมือกระทำ (Imperative of Action) หมายถึง ข้อบังคับที่จะต้องลงมือทำหรือให้การช่วยเหลือทันทีเมื่อเห็นหรือได้ยินผู้อื่นมีความทุกข์ ดังที่พระติช นัท ฮันห์ กล่าวว่า “เมื่อมีการเห็นจะต้องมีการกระทำ” หรือดังที่เบอร์นาร์ด กลาสแมน (Bernard Glassman) มองว่า การมองความทุกข์ของคนอื่นให้เป็ดังทุกข์ของตน จะนำไปสู่การกระทำอย่างมั่นคงดังข้อคํากล่าวของเขาที่ว่า “ถ้าฉันมีแผลที่เลือดกำลังไหล ฉันจะรักษามันทันที จะไม่เข้าร่วมกลุ่มแก้ปัญหาหรือรอให้มีเครื่องมือพร้อมหรือรอจนกว่าจะได้ตรัสรู้ หรือรอจนกว่าจะได้ฝึกฝนตนก่อน ฉันจะหาผ้ามาพันแผลให้เลือดหยุดไหลทันที เพราะเลือดของฉันกำลังไหลอยู่ขณะนี้”

สรุป แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนานั้น มุ่งไปสู่การสร้าง “การตื่นรู้” ของบุคคลและสังคม ให้สังคมมีความ “สมดุล” “ยั่งยืน” บนพื้นฐานของการเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาสังคม คือ การดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลเพื่อให้บุคคลเข้าถึงความสุขซึ่งเป็นความสุขจากการหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง เป็นความสุขที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และต้องเห็นแจ้งด้วยตนเองหลังจากที่ได้ผ่านการฝึกฝนและปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตามกระบวนการของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อพัฒนาชีวิตมนุษย์และสังคมให้ดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ เข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริง โดยยึดหลักทางสายกลาง มีความพอดี พอประมาณ มีดุลยภาพของมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม มีกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยผ่านกระบวนการศีล การมีสมาธิ และการเจริญปัญญา เพื่อเข้าใจธรรมชาติตามความเป็นจริง

บทที่ 3

ตัวอย่างเครือข่ายพระพุทธรศาสนา กับการสร้างสังคมสุขภาวะ

3.1 ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธรศาสนา จังหวัดลำพูน (วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน) ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

การมีส่วนร่วม ถือเป็นแนวคิดหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาและการกำหนดนโยบายต่าง ๆ โดยในบริบทการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมได้ให้ความสำคัญและน้อมนำแนวคิดดังกล่าวไปปรับใช้ภายในหน่วยงานของตนเอง อย่างไรก็ตาม หลายหน่วยงานยังคงมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถหนุนเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในระยะยาวได้ สาเหตุสำคัญคือ การขาดกลไกเชิงสถาบันที่คอยกำกับควบคุม เนื่องจากการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่ยังจำกัดอยู่แต่เพียงเรื่องของการรับฟังความคิดเห็น การระดมสมอง การประชุม หรือการทำประชาพิจารณ์ เป็นการมีส่วนร่วมที่ดำเนินไปในลักษณะชั่วคราวชั่วคราวเพียงเท่านั้น (Ad-hoc) ดังนั้น ความท้าทายสำคัญของการมีส่วนร่วมก็คือ จะทำอย่างไรให้หน่วยงานต่าง ๆ สามารถสร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนภายในหน่วยงานของตนได้

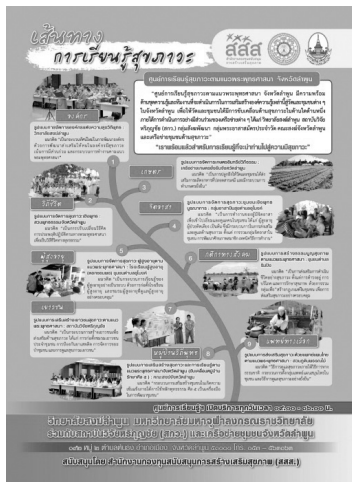
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนในฐานะที่เป็นสถาบันทางการศึกษาแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้และขยายต่อองค์ความรู้ระหว่างเครือข่าย ชุมชน และคณะสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและคณะสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาวะตามแนวพระพุทธรศาสนา จึงได้ดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธรศาสนา” ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากโครงการพัฒนาสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธรศาสนา

(สรพ.) มีเป้าหมายหนึ่งที่สำคัญคือการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธรศาสนา ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน เพื่อสร้างให้เกิดพื้นที่สำหรับการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ การขยายผล และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

ทางวิชาการในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์และชุมชน โดยมีเครือข่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมมากมาย อาทิ สถาบันวิจัยหรือศูนย์ (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) เครือข่ายสมาชิกสุขภาพ เครือข่ายเกษตรยั่งยืน เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นมิติของการขับเคลื่อนสุขภาพอย่างบูรณาการ ที่เชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่าง คณะสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐเอกชน

นอกจากความโดดเด่นในเรื่องความหลากหลายของเครือข่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมแล้ว ศูนย์การเรียนรู้สุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ยังมีความโดดเด่นในฐานะที่เป็นสถานที่ในการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ในด้านการพัฒนาสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนาที่ครอบคลุมในหลายประเด็นและตอบสนองกับทุกกลุ่มทางสังคม เป็นองค์ความรู้ทั้งในทางทฤษฎีและในทาง

ปฏิบัติ ที่สามารถให้หน่วยงานต่าง ๆ นำไปพัฒนาต่อยอดได้อย่างเป็นรูปธรรม อาทิเช่น รูปแบบการจัดการองค์กรแห่งความสุข วิถีพุทธ รูปแบบการจัดการสุขภาพเชิงพุทธ รูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์วิถีธรรม รูปแบบการจัดการสุขภาพชุมชนเชิงพุทธ บูรณาการ รูปแบบการจัดการสุขภาพผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา : โรงเรียนผู้สูงอายุ (ดอกขอมพอ) รูปแบบการสร้างธรรมนูญสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนา รูปแบบการเสริมสร้างเยาวชนสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนา รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน (ขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5) และรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพด้วยแพทย์แผนไทยตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ท้ายที่สุดแล้ว ศูนย์การเรียนรู้สุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน สามารถกลายเป็นพื้นที่ในการจัดเก็บองค์ความรู้ที่เป็นระบบ เป็นพื้นที่การใช้ประโยชน์ของคณะสงฆ์ ทั้งการอบรมเชิงปฏิบัติการพระธรรมทูตสุขภาพ การอบรมเชิงปฏิบัติการแก่พระสงฆ์แกนนำจิตอาสาในการส่งเสริมสุขภาพแก่พระสงฆ์และประชาชน เป็นพื้นที่การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ทั้งการนำเสนอผลงานวิชาการในเรื่องการเสริมสร้างสุขภาพของเครือข่ายชุมชนจังหวัดลำพูน การเสวนาแลกเปลี่ยนทิศทางการขับเคลื่อนสุขภาพชุมชน และยังสามารถขยายผลการดำเนินงานไปสู่ประเด็นนอกเหนือจากเรื่องของสุขภาพ ทั้งในเรื่องของการสนับสนุนด้านการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ และการสนับสนุนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 อีกด้วย โดยทั้งหมดเป็นการทำงานที่อยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ การดำเนินการ การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล เพื่อให้เกิดบรรยากาศของการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนสืบไป

3.2 ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพภายใต้หลักภวนา 4 สำหรับพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร (วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร) ตำบลบ้านบึง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร

สถานการณ์ปัญหาสุขภาพของพระสงฆ์ถือเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ด้วยเหตุผลจากข้อมูลทางสถิติที่ชี้ให้เห็นว่า ปัจจุบันมีพระสงฆ์จำนวนมากที่เจ็บป่วยเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (non communicable diseases: NCDs) โดยเฉพาะโรคที่เกี่ยวข้องกับภาวะทางโภชนาการ เช่น โรคหัวใจขาดเลือด ความดันโลหิตสูง เบาหวาน ไขมันสูง เกาต์ ไตวาย เป็นต้น โดยสาเหตุหลักของการเจ็บป่วยมาจากการที่พระสงฆ์ฉันอาหารประเภทที่มีแป้งและน้ำตาลมาก ประกอบกับข้อจำกัดในเรื่องการออกกำลังกายที่ไม่สามารถทำได้

พระราชสิทธิเวที เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร และคณะนักวิจัย ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากโครงการพัฒนาสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา (สรพ.) ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว นำไปสู่การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภายใต้ชื่อ “ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพภายใต้หลักภวนา 4 สำหรับพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร” ดำเนินการโดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร เป็นพื้นที่จัดเก็บองค์ความรู้ และสามารถเปิดให้กลุ่มบุคคลที่มีความสนใจเข้ามาศึกษาดูงาน ซึ่งที่ผ่านมาได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ มากมายร่วมกับโรงพยาบาลพิจิตร องค์กรบริหารท้องถิ่น สถาบันการศึกษา รวมทั้งเครือข่ายภาคประชาสังคม อาทิ

1. กิจกรรมการตรวจสุขภาพและสำรวจสถานการณ์สุขภาพของพระสงฆ์ จำนวน 378 รูป ผลจากการทำกิจกรรมดังกล่าวทำให้ทราบถึงสถานการณ์ปัญหาสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร พฤติกรรมการฉันและการใช้ชีวิตประจำวัน ทศนคติและองค์ความรู้ในเรื่องของสุขภาพเบื้องต้น โดยคณะนักวิจัยได้นำผลลัพธ์ที่ได้นี้ไปใช้ในการวางแผนเพื่อกำหนดทิศทางการทำงานในระยะต่อไป

2. กิจกรรมการพัฒนาหลักสูตรสำหรับการเตรียมอาสาสมัครพระสงฆ์ส่งเสริมสุขภาพประจำวัด (อพสว) โดยคาดหวังว่าหลักสูตรดังกล่าวจะสามารถทำให้พระสงฆ์มีความรู้และทักษะใน

ภาคปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องของการดูแลรักษาและหลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยงสู่การป่วยเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง สามารถนำความรู้ที่ได้จากหลักสูตรไปปฏิบัติใช้ได้จริงภายในวัดของตนเอง เนื้อหาภายในหลักสูตรประกอบด้วย รายวิชาความรู้เกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง รายวิชาภาวะแทรกซ้อนที่สำคัญจาก

โรคไม่ติดต่อเรื้อรัง รายวิชาวิธีปฏิบัติในการประเมินเบื้องต้นของโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง และรายวิชาการ ใช้จ่ายเบื้องต้น

3. กิจกรรมการพัฒนาชุดความรู้ในการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ คณะนักวิจัยได้พัฒนาชุดความรู้โดยอาศัยผลการศึกษาทางการแพทย์และผลการสำรวจข้อมูลที่ได้จากพื้นที่ ชุดความรู้นี้เปรียบเสมือนเป็นคู่มือในการดูแลสุขภาพ การถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติ รวมทั้งสามารถใช้สนับสนุนการทำงานของพระสงฆ์ส่งเสริมสุขภาพประจำวัดต่อไปได้

4. กิจกรรมการจัดอบรมอาสาสมัครพระสงฆ์ส่งเสริมสุขภาพประจำวัด ผ่านการนำหลักสูตรที่พัฒนาไว้มาใช้ในการปฏิบัติจริง พระสงฆ์ที่เข้าร่วมการอบรมจะได้รับองค์ความรู้ในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติ มีการประเมินผลและให้การรับรองพระสงฆ์ที่ผ่านการอบรม กลายเป็นพระสงฆ์ส่งเสริมสุขภาพประจำวัด (อพสว.) ที่มีศักยภาพ และสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติใช้ภายในวัดของตนเองได้อย่างเหมาะสม

ทั้งนี้ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพภายใต้หลักภavana 4 สำหรับพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร สามารถเป็นพื้นที่ในการเสริมสร้างสุขภาวะโดยใช้แนวคิดตามแนวพระพุทธศาสนาได้อย่างสมบูรณ์ ผ่านการใช้หลักภavana 4 สามารถสร้างรูปแบบในการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ผ่านองค์ความรู้และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้คณะสงฆ์ของจังหวัดอื่น ๆ สามารถนำไปปรับใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสุขภาวะที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ของจังหวัดตน เมื่อพระสงฆ์มีสุขภาวะที่ดี ผลที่ตามมาคือพระสงฆ์สามารถประกอบกิจของสงฆ์ในด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สามารถเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการชี้แนะเส้นทางสู่การดับทุกข์ และสร้างปัญญาให้กับกับคนในสังคมได้อย่างยั่งยืนสืบไป

3.3 ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา (วัดสันติวิเวก) ตำบลตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

ความทันสมัยและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติทางด้านสังคม มิติทางด้านเศรษฐกิจ และมิติทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติทางด้านเศรษฐกิจ ที่ส่งผลให้ประเทศไทยเปลี่ยนบทบาทจากประเทศเกษตรกรรมกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรม เกิดการลงทุนจากแหล่งทุนภายนอก และภายในประเทศ มีการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมในอัตราที่สูง เกิดโรงงานผลิตสินค้าอุตสาหกรรมตามพื้นที่เมืองใหญ่ ๆ โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ เกิดการจ้างงานและรายได้ต่อหัวของประชากรที่สูงขึ้น ความเฟื่องฟูทางด้านเศรษฐกิจดังที่กล่าวมานี้ ได้ส่งผลให้ประเทศไทยถูกขนานนามจากเวทีเศรษฐกิจโลกว่าเป็น “พยัคฆ์เหิน” (Flying Tigers) แห่งเอเชีย

อย่างไรก็ตาม แม้สภาพเศรษฐกิจมีความเจริญเติบโตที่ดีขึ้น แต่สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมกลับสวนทางกับความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากเกิดสภาวะการแข่งขันในการสะสมทรัพย์สินเงินทองของประชาชนอย่างเข้มข้น เกิดภาวะความเครียดจากการแข่งขัน เกิดการเอารัดเอาเปรียบและความเห็นแก่ตัว ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนที่เพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำไปใช้ประโยชน์โดยขาดความตระหนักรู้ ค่านิยมและความคาดหวังที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ได้สั่นคลอนค่านิยมและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของชุมชนท้องถิ่น สถาบันทางครอบครัวและความเป็นชุมชนได้เกิดปัญหาอันเนื่องมาจากการอพยพย้ายถิ่นของคนหนุ่มสาวและการเข้าสู่ยุคของสังคมผู้สูงอายุ (Aging Society)

พระวิชัย ธมฺมธีโป เจ้าอาวาสวัดสันติวิเวก ตำบลตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เป็นผู้ที่เห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว เนื่องจากชุมชนโดยรอบวัดมีผู้สูงอายุจำนวนมากที่อาศัยอยู่เพียงลำพัง ขาดการดูแลเอาใจใส่ เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพจิตและภาวะซึมเศร้า เป็นที่มาของการดำเนินโครงการภายใต้ชื่อ “การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา” ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากโครงการพัฒนา

สุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา (สรพ.) โดยใช้วัดเป็นพื้นที่ในการขับเคลื่อนโครงการ มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักศาสนพิธี ขับเคลื่อนโครงการภายใต้แนวคิด “จิตโปร่งใส ใจเกินร้อย” ผลจากการดำเนินโครงการได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อผู้สูงอายุทางด้านสุขภาวะใน 4 ด้านด้วยกันคือ

1. สุขภาวะทางกาย กิจกรรมกายบริหารและการออกกำลังกายได้ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง กระฉับกระเฉง ลดความเสี่ยงจากการเจ็บป่วย

2. สุขภาวะทางจิต กิจกรรมกายบริหาร การออกกำลังกาย กิจกรรมสันทนาการ การพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเจริญสติภาวนาและการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพทางจิตที่ดีขึ้น ช่วยคลายความเหงา จิตใจได้รับการเยียวยารักษาเนื่องจากมีพื้นที่ในการพูดคุยและรับฟัง สามารถกำหนดจิตเบื้องต้นได้ เกิดความภาคภูมิใจและตระหนักในความสามารถของตน

3. สุขภาวะทางปัญญา กิจกรรมการอบรมในหัวข้อต่าง ๆ อาทิ การให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิที่พึงได้รับของผู้สูงอายุ ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพ สถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงของโลก ฯลฯ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจในสิทธิของตนเอง เกิดความตระหนักและทราบถึงวิธีการในการดูแลสุขภาพ เข้าใจบริบทสังคมดีขึ้น สามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม

4. สุขภาวะทางสังคม เกิดเครือข่ายผู้สูงอายุในพื้นที่ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มช่วงวัยเดียวกันและกลุ่มต่างวัย และเกิดเครือข่ายความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ภายในพื้นที่ เพื่อให้การทำงานเกิดความยั่งยืนในอนาคต

นอกจากการดำเนินโครงการโดยใช้พระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุในพื้นที่แล้ว ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนายังมีจุดเด่นในเรื่องของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ที่ให้ความสำคัญในเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์การบริหารส่วนตำบลตะเคียน ซึ่งเป็นหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนโครงการในครั้งนี้ โดยมีสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสุรินทร์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์ องค์การทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่ และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหน่วยงานที่สนับสนุนในเรื่องขององค์ความรู้ต่าง ๆ มีการจัดทำบันทึกความร่วมมือระหว่างหน่วยงานเพื่อให้เกิดเป็นแนวทางการทำงานที่มาจากข้อตกลงร่วมกัน กระบวนการทำงานที่มาจากเครือข่ายการทำงานที่หลากหลายนั้น สามารถช่วยให้เกิดการหนุนเสริมจุดเด่นและจุดด้อย เติมเต็มช่องว่างที่เป็นอุปสรรคในการขับเคลื่อนงาน เพื่อให้ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนากลายเป็นพื้นที่ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นเพื่อให้เป็นสังคมสุขภาวะที่ยั่งยืนต่อไป

3.4 ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะและการพัฒนาสังคม (วัดทองทั่ว) ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

ทุนทางสังคม ถือเป็นปัจจัยสนับสนุนการทำงานในด้านต่างๆ ให้กับพื้นที่ได้เป็นอย่างดี โดยทุนทางสังคมจะปรากฏผ่านประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของชุมชน ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนเกิดสำนึกที่ตีร่วมกัน ทั้งเกิดความไว้วางใจ ความสมัครสมานสามัคคี นำไปสู่การรวมตัวเพื่อสร้างประโยชน์ส่วนรวมให้กับพื้นที่ ดังกรณีของชุมชนวัดทองทั่ว ตำบลคลองนารายณ์ จังหวัดจันทบุรี โดยชุมชนดังกล่าวมี “เมืองเพนียด” ชุมชนโบราณที่มีอายุไม่ต่ำกว่าหนึ่งพันปี เป็นสิ่งช่วยยึดโยงความเป็นชุมชนผ่านการมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน ส่งผล

ให้ชุมชนวัดทองทั่วมีความเข้มแข็งในประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีชุมชน (บ้าน) วัด และโรงเรียน เป็นเครือข่ายความร่วมมือสำคัญ โดยที่ผ่านมา เครือข่ายชุมชนวัดทองทั่วมีการพัฒนาพื้นที่ของตนเองผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การจัดทำแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ การร่วมกันดูแลแหล่งโบราณสถาน การร่วมกันพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อบรรจุให้เป็นหลักสูตรที่ใช้สำหรับการเรียนการสอนภายใน

โรงเรียน และการจัดทำพิธีภัณฑ์ท้องถิ่น ในการเก็บรวบรวมสิ่งของโบราณ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา เพื่อสืบสานและรักษาให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป

ศูนย์การเรียนรู้สู่สุขภาวะและการพัฒนาสังคม เกิดขึ้นภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจาก โครงการพัฒนาสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา (สรพ.) ที่ได้เล็งเห็นถึงจุดแข็งของ ความเป็นชุมชนดังกล่าว โดยได้เลือกวัดทองทั่วเป็นศูนย์การเรียนรู้ในด้านการพัฒนาสุขภาวะและ การพัฒนาสังคมโดยใช้แนวคิดทางพระพุทธศาสนาและหลักบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) มีการดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ มากมาย ร่วมกับนักเรียนและคณะครูโรงเรียนวัดทองทั่ว ส่งผลให้นักเรียนเกิดความ เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น ทั้งนี้จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมา สามารถสรุปผลลัพธ์ของการ ดำเนินกิจกรรมผ่านหลักธรรมหลักภาวนา 4 ได้ดังต่อไปนี้

1. กายภาวนา เยาวชนมัคคุเทศก์น้อย ร่วมทำ กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ การเป็นมัคคุเทศก์ที่ดีอย่างมีสติ การออกสำรวจข้อมูลตามโบราณสถานกับพี่เลี้ยง/ปราชญ์ และลองฝึกปฏิบัติ ร่วมกันทำกิจกรรมเสริม เช่น การเตรียมแปลงปลูกผัก การทำมโหรีเพื่อสืบสานวัฒนธรรมพื้น บ้าน และการนั่งสมาธิก่อนร่วมทำกิจกรรม ทำให้เยาวชนมี สติสัมปชัญญะในการทำกิจกรรมก่อให้เกิดการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ไม่เที่ยวเตร่ หรือไม่ไปมั่วสุมสารเสพติดต่างๆ จึงทำให้สุขภาวะทางกายที่ดี

2. สีลภาวนา เยาวชนมัคคุเทศก์น้อยมีกิจกรรมเสริมก่อนร่วมกันทำกิจกรรม มีการไหว้พระ อบรมคุณธรรม นั่งสมาธิ จึงทำให้มีความมุ่งมั่น ตั้งใจ มีความกระตือรือร้นในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วม ศึกษา ฝึกฝนอบรมตนเอง เพื่อที่จะสืบสานและการอนุรักษ์โบราณสถานเมืองเพนียด

3 จิตภาวนา มีจิตสาธารณะร่วมทำความดีเพื่อสืบสานและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นต้นแบบคนรุ่นใหม่ไม่มั่วสุมสารเสพติด เนื่องจากตั้งใจมุ่งมั่น ในการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ มีหน้า ตายิ้มแย้ม แจ่มใส ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเที่ยวชมพิพิธภัณฑฯ จนสามารถทำหน้าที่เป็น มัคคุเทศก์น้อยได้

4. ปัญญาภาวนา ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ เยาวชนมัคคุเทศก์น้อย มีการมุ่งมั่นศึกษาประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน โบราณวัตถุ ในพิพิธภัณฑฯโบราณสถานเมืองเพนียด จากปราชญ์ชุมชน ผู้รู้ และ เอกสารต่างๆ ร่วมกับพี่เลี้ยงและวิทยากรประจำโครงการ ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ สามารถเล่า ประวัติศาสตร์ต่างๆ เมืองเพนียด และเล่าเรื่องโบราณวัตถุต่างๆ ในพิพิธภัณฑฯให้คนอื่นฟังได้ เพราะ เกิดจากการที่มัคคุเทศก์น้อยมีความขยัน หมั่นศึกษา อบรม ปรับปรุง และแก้ไขตนเอง ตามแผนการ อบรมของโครงการ สามารถเป็นเยาวชนต้นแบบคนรุ่นใหม่ไม่พึ่งสารเสพติดและสืบทอด สืบสาน วัฒนธรรม เผยแพร่แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเมืองเพนียดแก่นักท่องเที่ยวได้

ทั้งนี้ ศูนย์การเรียนรู้สู่สุขภาวะและการพัฒนาสังคม (วัดทองทั่ว) สามารถยกระดับและส่งเสริมการทำงานของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากในหลาย ๆ กิจกรรม ได้พยายาม

ชี้ชวนให้ชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและแสวงหาความต้องการด้วยตนเอง เป็นการมีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือทำ และร่วมรับประโยชน์ สร้างกระบวนการติดตามและการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อแสวงหาจุดอ่อนและแนวทางการแก้ไขปัญหา ซึ่งภายในอนาคตข้างหน้า ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะและการ

พัฒนาสังคม (วัดทองทั่ว) จะมีการขยายผลการดำเนินงานไปยังกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ นอกเหนือจากกลุ่มนักเรียน เพื่อให้สามารถกลายเป็นพื้นที่ในการพัฒนาองค์ความรู้และสร้างกิจกรรมสำหรับการสร้างสังคมสุขภาวะที่ครอบคลุมในทุกมิติมากยิ่งขึ้น

3.5 ศูนย์สุขภาวะ การเรียนรู้ และสาธารณสงเคราะห์เพื่อสังคม (วัดนิคมพัฒนาราม) ตำบลนิคมพัฒนาราม อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล

พระสงฆ์ ถือเป็นผู้สำคัญในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ในด้านคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนมีบทบาทในการพัฒนาสังคม ชุมชนและท้องถิ่น ยิ่งการที่พระสงฆ์เกิดการรวมกลุ่มกันในรูปแบบของเครือข่าย การทำงานของพระสงฆ์ยังมีพลังในการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมไปในทิศทางที่ดีขึ้นได้ โดยมีหลายเครือข่ายที่แสดงให้เห็นเป็นผลเชิงประจักษ์อย่างมากมาย อาทิ เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาภาคเหนือตอนบน เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาควบคุมปัจจัยเสี่ยง เครือข่ายพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนใต้ เป็นต้น โดยเฉพาะในกรณีเครือข่ายพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนใต้นั้น ถือเป็นเครือข่ายการทำงานที่มีความโดดเด่น ด้วยปัจจัยทางพื้นที่และความหลากหลายทางศาสนา ส่งผลให้เครือข่ายพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนใต้มีแนวทางการทำงานที่เฉพาะตัว มีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง สามารถปรับตัวภายใต้บริบทของพื้นที่ที่มีความเฉพาะตัวได้อย่างเหมาะสม โดยที่ผ่านมา ทางเครือข่ายมีการจัดทำโครงการและกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ โครงการสานเสวนาเพื่อสันติสุขชายแดนใต้ กิจกรรม

สร้างเครือข่ายเยาวชนจิตอาสา 5 จังหวัดชายแดนใต้ โครงการพัฒนาเพิ่มศักยภาพพระวิทยากร โครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและปฏิบัติธรรม โครงการเยี่ยมพระ พบปะโยม โครงการสานเสวนาชาวพุทธ เป็นต้น

โครงการพัฒนาสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา (สรพ.) ได้เล็งเห็นถึงความเข้ม

แข็งของเครือข่ายพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนใต้ และประเด็นการทำงานด้านสุขภาวะที่มีความสอดคล้องกับเป้าหมายของทางโครงการ ประกอบกับทางเครือข่ายเองยังขาดพื้นที่ในการดำเนินการในระดับจังหวัด เป็นที่มาของการจัดตั้ง “ศูนย์สุขภาวะ การเรียนรู้ และสาธารณสงเคราะห์เพื่อสังคม” ณ วัดนิคมพัฒนาราม เพื่อให้เครือข่าย สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยได้เครือข่ายความร่วมมือที่มาจากหลายภาคส่วน อาทิ ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และภาคประชาสังคม มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ กิจกรรมการอบรมพัฒนาพระธรรมทูตอาสา เพื่อพัฒนาศักยภาพให้กับพระสงฆ์ภายในพื้นที่ ทั้งในด้านทักษะการเทศน์ การทำงานร่วมกับชุมชน ความรู้ในด้านการพัฒนาสุขภาวะ เป็นต้น โดยพระสงฆ์ที่ผ่านหลักสูตรการอบรมดังกล่าว จะกลายเป็นพระวิทยากรที่จะสามารถลงพื้นที่เพื่อทำงานในด้านการเผยแพร่และการพัฒนาสังคมต่อไปได้ ต่อยอดจนเกิดเป็นกิจกรรมการอบรมพัฒนาศักยภาพเยาวชนจิตอาสา ซึ่งเป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากกิจกรรมแรก โดยให้พระวิทยากรเป็นผู้อบรมเยาวชนภายในพื้นที่ มีเป้าหมายเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เรียนรู้การทำงานเป็นหมู่คณะ มีจิตอาสา รักการทำเพื่อส่วนรวม โดยได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนทุ่งหว้ารววิทย์ในการนำนักเรียนเข้าร่วมการอบรม กลุ่มเยาวชนที่ผ่านการอบรมได้มีการลงพื้นที่ทำกิจกรรมจิตอาสา อาทิ การเยี่ยมเยียนผู้ประสบภัยพิบัติน้ำท่วม นำสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นส่งมอบให้กับผู้ประสบภัยพิบัติน้ำท่วม การเยี่ยมเยียนผู้ป่วยติดเตียงในพื้นที่ โดยลงพื้นที่ร่วมกับพระวิทยากร ผู้เผยแพร่ศาสนาอิสลาม อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

ทั้งนี้ ศูนย์สุขภาวะ การเรียนรู้ และสาธารณสงเคราะห์เพื่อสังคม สามารถกลายเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ สนับสนุนการทำงานของคณะสงฆ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสาธารณสงเคราะห์ ผ่านเครือข่ายพระธรรมทูตอาสาและกลุ่มเยาวชนจิตอาสาซึ่งเป็นผลผลิตของศูนย์ ทำหน้าที่เป็นแรงขับเคลื่อนในการทำงานด้านการส่งเสริมสุขภาพและงานสาธารณสงเคราะห์ เป็นการทำงานที่มีความยั่งยืนเนื่องจากได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายความร่วมมือต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากคณะสงฆ์ในจังหวัด รวมทั้งสถาบันการศึกษา อันได้แก่โรงเรียนทุ่งหว้ารววิทย์ ที่อนุเคราะห์นำนักเรียนเข้าร่วมอบรมเป็นประจำทุกปี สิ่งดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า ภายในอนาคต จังหวัดสตูลจะมีเยาวชนที่มีจิตอาสา เสียสละ และรักการทำงานเพื่อส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น เยาวชนเหล่านี้จะกลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์จรโล่งสังคมให้ดียิ่งขึ้นสืบไป

ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2546

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 15 ตี หนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มหาเถรสมาคมวางระเบียบมหาเถรสมาคม ไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ เรียกว่า “ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2546”

ข้อ 2 ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เป็นต้นไป

ข้อ 3 ในระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ ให้ยกเลิกระเบียบมหาเถรสมาคม ให้ยกเลิกระเบียบเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2518

ให้บรรดาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2518 ให้คงเป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตามระเบียบมหาเถรสมาคมนี้

ข้อที่ 4 ในระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล” หมายถึง หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลแห่งราชอาณาจักรซึ่งมีวัดตั้งอยู่

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์แก่ประชาชนตามหัวข้ออบรม ดังนี้

- 1) ศีลธรรมและวัฒนธรรม
- 2) สุขภาพอนามัย
- 3) สัมมาชีพ
- 4) สันติสุข
- 5) ศึกษาสงเคราะห์
- 6) สาธารณสงเคราะห์
- 7) กตัญญูกตเวทีตาธรรม
- 8) สามัคคีธรรม

ข้อ 5 หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ประกอบด้วย กรรมการดังต่อไปนี้

1) กรรมการโดยตำแหน่ง

ก. ประธานกรรมการ ได้แก่เจ้าอาวาสแห่งวัดที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลนั้น
ในกรณีที่ประธานกรรมการไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ถ้ามีรองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิตรูปเดียว ให้ประธานกรรมการมอบหมายให้รองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิตรูปนั้นปฏิบัติ

หน้าที่แทน ถ้ามีรองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิตหลายรูป ให้ประธานกรรมการมอบหมายให้รองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิตรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน ถ้าประธานกรรมการมิได้มอบหมาย ให้รองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิตเลือกกันเองขึ้นปฏิบัติหน้าที่แทนประธานกรรมการ เว้นแต่ในกรณีที่มิมีรองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิตรูปเดียว ให้รองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิตรูปนั้นปฏิบัติหน้าที่แทน

ข. รองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิต ได้แก่เจ้าอาวาสวัดอื่นทุกวัดในตำบลนั้น เว้นแต่ในกรณีที่เจ้าอาวาสอื่นนั้นดำรงตำแหน่งตั้งแต่เจ้าคณะตำบลขึ้นไป ให้มอบหมายแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งในวัดของตนเป็นรองประธานกรรมการในฐานะเจ้าอาวาสด้วย

ถ้าในตำบลนั้นมีวัดตั้งหน่วยอบรมเพียงวัดเดียว ให้เจ้าอาวาสเลือกพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งในวัดนั้นเป็นรองประธานกรรมการ

ถ้าเจ้าคณะตำบลในตำบลนั้นมิได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนหรืออยู่ที่วัดอื่น ให้เจ้าคณะตำบลเข้าร่วมประชุมในฐานะที่ปรึกษา

ค. รองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ได้แก่กำนันในตำบลนั้น ประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในตำบลนั้น ถ้าตำบลในอยู่ในเขตเทศบาลให้มีผู้แทนเทศบาล ให้มีผู้แทนเทศบาลเป็นรองประธานฝ่ายคฤหัสถ์

ง. กรรมการ ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการบริหารองค์การส่วนตำบลนั้น

กรรมการโดยตำแหน่ง ให้เจ้าคณะอำเภอเป็นผู้แจ้งให้ทราบ

2) กรรมการโดยแต่งตั้ง ได้แก่กรรมการซึ่งที่ประชุมกรรมการโดยตำแหน่งคัดเลือกคฤหัสถ์ซึ่งเป็นทายาททายิกา ครูโรงเรียน ผู้ทรงคุณวุฒิ ในตำบลนั้น มีจำนวนไม่ต่ำกว่าห้าคน และไม่เกินเก้าคน เสนอเจ้าคณะอำเภอเพื่อแต่งตั้ง

ให้คณะกรรมการดังกล่าวข้างต้น แต่งตั้งเลขานุการขึ้นรูปหนึ่งเพื่อทำหน้าที่การ เลขานุการและถ้าเป็นการสมควรจะแต่งตั้งบรรพชิตหรือคฤหัสถ์เป็นผู้ช่วยเลขานุการ ก็ได้

ข้อ 6 กรรมการซึ่งได้รับการแต่งตั้งตามความในข้อ 5 (2) พ้นจากตำแหน่งเมื่อ

(1) ตาย

(2) ลาออก

(3) ดำรงตำแหน่งครบ 4 ปี

กรรมการผู้พ้นจากตำแหน่งตามความในข้อ (3) ข้างต้น อาจได้รับการแต่งตั้งอีกได้

ข้อ 7 การประชุมคณะกรรมการตามความในข้อ 5 ต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมด จึงเป็นองค์ประชุม

การลงมติข้อปรึกษาในที่ประชุมคณะกรรมการตามความในวรรคต้นให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ ถ้ามีเสียงเท่ากัน ให้ประธานที่ประชุมสั่งระงับเรื่องนั้นไว้ก่อน

การประชุมโดยปกติของคณะกรรมการดังกล่าวข้างต้น ให้คณะกรรมการกำหนดขึ้นตามที่เห็นสมควร ส่วนการประชุมพิเศษจะให้มีขึ้นเป็นครั้งคราวตามความจำเป็นก็ได้

ข้อ 8 คณะกรรมการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เรียกชื่อย่อว่า “คณะกรรมการอ.ป.ต.” มีอำนาจหน้าที่ดังนี้

1) จัดการอบรมประชาชนตามวัตถุประสงค์และวิธีการที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ และตามแนวการอบรมซึ่งคณะกรรมการอบรมประชาชนกลางจะได้กำหนดขึ้น โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

2) ปฏิบัติการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนในตำบลนั้น ตามกำลังและความสามารถ

3) แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายการเงิน และฝ่ายธุรการอื่น ๆ กำหนดวิธีปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการ และเป็นการสมควรจะแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อมอบหมายให้พิจารณาหรือดำเนินการใด ๆ ก็ได้

4) จัดการดูแลรักษาทรัพย์สินของหน่วยอบรมให้เป็นไปด้วยดี

5) เสนอความเห็น หรือข้อขัดข้องต่อคณะกรรมการอำนวยการอบรม และปฏิบัติตามคำแนะนำชี้แจงของคณะกรรมการอำนวยการ หรือผู้อำนวยการอบรมแล้วแต่กรณี

6) ติดต่อประสานงาน และขอความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง เพื่อให้การอบรมประชาชนดำเนินไปโดยสะดวกและเรียบร้อย

7) เสนอรายการกิจการที่ได้ดำเนินการไปแล้วในรอบปีต่อคณะกรรมการอำนวยการและผู้อำนวยการอบรมตามลำดับจนถึงคณะกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนกลาง

นอกจากกรณีดังกล่าวข้างต้น ให้มีเจ้าหน้าที่จัดตั้งห้องสมุดและเอกสารสถานประจำตำบลอีกส่วนหนึ่ง ตามวิธีการที่จะได้กำหนดขึ้น

ข้อ 9 การประชุมอบรมประชาชนตามวัตถุประสงค์ในข้อ 4 จะดำเนินการโดยวิธีใดวิธีหนึ่งก็ได้ ตามสมควรแก่กรณี คือ

(1) การอบรมทั่วไป ได้แก่การประชุมประชาชนทั่วไปในตำบลนั้น โดยเชิญวิทยากรมาอธิบายชี้แจงแนะนำในทางวิชาการ และการปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ข้อใดข้อหนึ่งของหน่วยอบรม

(2) การอบรมเฉพาะกรณี ได้แก่การประชุมประชาชนเพียงบางส่วน เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนส่วนนั้น ๆ โดยวิธีการชี้แจงแนะนำซ่อมความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ

(3) การอบรมเฉพาะบุคคล ได้แก่การจัดให้บุคคลมาพบประสังสรรค์ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือชี้แจงแนะนำ ซ่อมความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับบุคคลนั้น

การประชุมอบรมตามวิธีใน (1) โดยปกติให้มีการประชุมเดือนละ 1 ครั้ง ในกรณีจำเป็น คณะกรรมการจะงดการประชุม หรือจะจัดให้มีการประชุมพิเศษก็ได้

ส่วนการประชุมอบรมตามวิธีการใน (2) และ (3) ให้ดำเนินการตามสมควรแก่กรณีที่เกิดขึ้น

ข้อ 10 หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลอยู่ในความอำนวยการของคณะกรรมการอำนวยการและผู้อำนวยการ ตามลำดับดังนี้

(1) คณะกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนประจำอำเภอเรียกชื่อย่อว่า “คณะกรรมการอ.ป.อ.” ประกอบด้วย

ก. กรรมการเจ้าหน้าที่โดยตำแหน่ง ได้แก่เจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดเป็นประธาน รองเจ้าคณะอำเภอเป็นรองประธาน และเจ้าคณะตำบลทุกตำบลในเขตอำเภอนั้นเป็นกรรมการ

ในกรณีที่ไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าคณะตำบลในเขตนั้นเป็น

รองประธานกรรมการ

ข. กรรมการที่ปรึกษา ได้แก่ นายอำเภอที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลนั้นตั้งอยู่ และเจ้าหน้าที่ประจำอำเภอนั้นมีจำนวนไม่ต่ำกว่าสามคน และไม่เกินห้าคน ตามที่นายอำเภอพิจารณาเลือกให้เข้าร่วมเป็นกรรมการที่ปรึกษา

(2) คณะกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนประจำจังหวัด เรียกชื่อย่อว่า “ คณะกรรมการ อ.ป.จ. ” ประกอบด้วย

ก. กรรมการเจ้าหน้าที่โดยตำแหน่ง ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังฆัดเป็นประธาน รองเจ้าคณะจังหวัดเป็นรองประธาน และเจ้าคณะอำเภอทุกอำเภอในเขตจังหวัดนั้นเป็นกรรมการ

ในกรณีที่ไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัดเลือกเจ้าคณะอำเภอในเขตจังหวัดนั้นเป็นรองประธานกรรมการ

ข. กรรมการที่ปรึกษา ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดในเขตที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลนั้นตั้งอยู่ และเจ้าหน้าที่ประจำจังหวัดนั้นมีจำนวนไม่ต่ำกว่าสามคน และไม่เกินห้าคน ตามที่ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาเลือกให้เข้าร่วมเป็นกรรมการที่ปรึกษา

(3) เจ้าคณะภาคเจ้าสังฆัด เป็นผู้อำนวยการอบรมประชาชนประจำภาคโดยตำแหน่ง

(4) คณะกรรมการอบรมประชาชนกลาง เรียกชื่อย่อว่า “ คณะกรรมการ อ.ป.ก. ” ประกอบด้วยประธานและรองประธานกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิไม่เกินห้ารูป ตามที่มหาเถรสมาคมจะได้แต่งตั้งขึ้น กับเจ้าคณะใหญ่ทุกหนเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง นอกจากนี้มหาเถรสมาคมจะได้เชิญผู้แทนกระทรวง ทบวง กรม ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของหน่วยอบรมตามที่เห็นสมควรเข้าร่วมเป็นกรรมการด้วย

ให้คณะกรรมการตาม (1) (2) และ (4) แต่งตั้งเลขานุการขึ้นรูปหนึ่งเพื่อทำหน้าที่การเลขานุการ ถ้าเป็นการสมควรจะแต่งตั้งผู้ช่วยเลขานุการอีกรูปหนึ่งหรือหลายรูปก็ได้

ข้อ 11 การประชุมคณะกรรมการตามความในข้อ 10 (1) และ (2) ต้องมีคณะกรรมการเจ้าหน้าที่มาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการเจ้าหน้าที่ทั้งหมด และต้องมีกรรมการที่ปรึกษามาประชุมไม่น้อยกว่าหนึ่งคน จึงเป็นองค์ประชุม

การลงมติข้อปรึกษาในที่ประชุมคณะกรรมการดังกล่าวในวรรคต้น ให้นำความในข้อ 7 วรรค 2 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

การประชุมคณะกรรมการการตามความในข้อนี้ ให้คณะกรรมการกำหนดตามควรแก่กรณี

ข้อ 12 การประชุมและการลงมติข้อปรึกษาในที่ประชุมคณะกรรมการ อ.ป.ก. ให้นำความในข้อ 7 วรรค 1 และ วรรค 2 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 13 การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการ อ.ป.ก. ซึ่งได้รับการแต่งตั้งตามความในข้อ 10 (4) ให้นำความในข้อ 6 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 14 คณะกรรมการอำนวยการและผู้อำนวยการอบรมประชาชนตามความในข้อ 10 แต่ละชั้น มีอำนาจหน้าที่ดังนี้

(1) ควบคุมและส่งเสริมการอบรมประชาชนให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคมนี้

(2) แก้ไขข้อขัดข้องเกี่ยวกับกิจการในอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

(3) ตรวจตราชี้แจง แนะนำเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องกับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลให้ปฏิบัติหน้าที่โดยเรียบร้อย

ข้อ 15 ในอำเภอหนึ่ง เมื่อคณะกรรมการ อ.ป.อ. มีความประสงค์ขอตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลใด ณ วัดใด ให้รายงานเสนอขออนุมัติจากคณะกรรมการ อ.ป.จ. เมื่อได้รับอนุมัติให้ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลนั้นและเปิดดำเนินการอบรมครั้งแรกแล้วให้หน่วยอบรมนั้นรายงานโดยลำดับจนถึงคณะกรรมการ อ.ป.ก.

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลใด มีอาณาเขตกว้างขวาง หรือมีประชาชนเป็นจำนวนมาก เพื่อสะดวกแก่ประชาชนจะจัดให้มีการอบรมเพิ่มขึ้น ณ วัดใดวัดหนึ่ง หรือสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งในเขตตำบลนั้นตามที่คณะกรรมการ อ.ป.ต. เห็นสมควรก็ได้

ถ้าตำบลใดที่ไม่มีวัดตั้งอยู่ เมื่อกำนัน ประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการบริหารส่วนตำบล ในเขตตำบลนั้น ร้องขอต่อหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลใด คณะกรรมการ อ.ป.ต. จะจัดให้มีการอบรมเพิ่มขึ้น ณ ตำบลนั้นก็ได้อีก

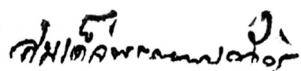
ในกรณีที่คณะกรรมการ อ.ป.ต. เห็นสมควรย้ายหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลจากวัดหนึ่ง ไปยังอีกวัดหนึ่งในตำบลเดียวกัน ให้รายงานเสนอผ่านคณะกรรมการ อ.ป.อ. จนถึงคณะกรรมการ อ.ป.จ. เมื่อได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการ อ.ป.จ. แล้ว จึงให้ย้ายได้ และให้คณะกรรมการ อ.ป.จ. รายงานโดยลำดับจนถึงคณะกรรมการ อ.ป.ก.

ในกรณีที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลลี้ลับเลิกละตามมติมหาเถรสมาคม บรรดาทรัพย์สินของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลนั้น ย่อมตกเป็นสมบัติของวัดที่หน่วยอบรมประชาชนนั้นตั้งอยู่

ข้อ 16 เงินและพัสดุของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลอาจได้รับจากผู้ศรัทธาบริจาค การดูแลรักษา การจัดการเงินและพัสดุของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลให้ดำเนินการตามวิธีปฏิบัติที่จะได้กำหนดขึ้น

ข้อ 17 ในตำบลใดที่ยังไม่ได้ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลให้ดำเนินการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตามระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นไป และให้ครบทุกตำบลภายในสิ้นปี 2529 เว้นแต่จะมีเหตุขัดข้อง ซึ่งยังไม่สามารถจะจัดตั้งภายในกำหนดดังกล่าวนี้ ให้คณะกรรมการ อ.ป.อ. รายงานโดยลำดับจนถึงคณะกรรมการ อ.ป.ก.

ประกาศ ณ วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2546

(สมเด็จพระญาณสังวร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม